

Bir Bakışta Eğitim 2023: Türkiye Üzerine Değerlendirme ve Öneriler

tedmem

Bir Bakışta Eğitim 2023:

Türkiye Üzerine Değerlendirme ve Öneriler

İçindekiler

Giriş.....	5
A. Eğitim Süreçlerinin Çıktıları.....	6
A1. Yetişkinlerin eğitim düzeyleri.....	6
A2. Eğitimden iş yaşamına geçiş	8
A3. Eğitim düzeyinin istihdam durumuna etkisi.....	10
A4. Bireylerin eğitim düzeylerinin gelir durumlarına etkisi	12
Değerlendirme ve öneriler	13
B. Eğitime Erişim	15
B1. Okullaşma oranları	15
B2. Yükseköğretim	17
B3. Uluslararası öğrenciler	18
Değerlendirme ve öneriler	19
C. Eğitime Ayrılan Finansal Kaynak.....	20
C1. Öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması	20
C2. Millî servetten eğitim kurumlarına ayrılan pay	22
C3. Eğitim kurumları harcamalarında kamu ve özel harcamaların payları.....	25
Değerlendirme ve öneriler	27
D. Öğretmenler, Öğrenme Ortamları ve Okullar	28
D1. Öğrencilerin sınıfta geçirdiği süre.....	28
D2. Öğretmen ve okul müdürü maaşları.....	30
D3. Mesleki eğitimde öğretmen özellikleri ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı	31
Değerlendirme ve öneriler	33
Kaynakça	35

Giriş

OECD tarafından her yıl yayımlanan Bir Bakışta Eğitim raporları, ülkelerin eğitim sistemlerine ilişkin gidişatı çeşitli göstergeler üzerinden ortaya koyan önemli ve güvenilir kaynaklardır. Bu raporlar, okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm eğitim kademelerinde eğitim sistemlerinin yapısı, performansı ve finansmanı hakkında güncel veriler sağlar.

Bir Bakışta Eğitim 2023 raporunda eğitim sistemlerinin değerlendirilmesine yönelik göstergeler eğitim süreçlerinin çıktıları, eğitime erişim, eğitime ayrılan finansal kaynak ile öğretmenler, öğrenme ortamları ve okullar olmak üzere dört temel başlık altında sunulmuştur. 2023 yılının ana teması “mesleki eğitim” olarak belirlenmiş ve bu kapsamda ülkelerdeki mesleki eğitim programlarının yapısı ve mesleki eğitime katılım odağındaki verilere ayrıca mercek tutulmuştur.

TEDMEM olarak Bir Bakışta Eğitim 2023’de yer alan 100’den fazla veri tablosu ve grafiği inceleyerek, eğitim sistemimize ilişkin önemli verileri ve bunların uluslararası karşılaştırmalarını bir araya getirdiğimiz raporumuzu ilginize sunarız. Raporumuzun sunduğu nicel verilerin eğitim sistemimizin niteliğine katkı sunmak üzere kullanılması ve daha nitelikli, eşitlikçi ve kapsayıcı bir eğitim için faydalı olmasını dileriz.

A. Eğitim Süreçlerinin Çıktıları

Bu başlık altında, Türkiye için yetişkinlerin eğitim düzeyleri, eğitimden iş yaşamına geçiş durumu, eğitim düzeyinin istihdam ve elde edilen gelir ile ilişkileri OECD ülkeleri ortalaması ile karşılaştırmalı olarak ilgili göstergeler altında ele alınmıştır.

A1. Yetişkinlerin eğitim düzeyleri

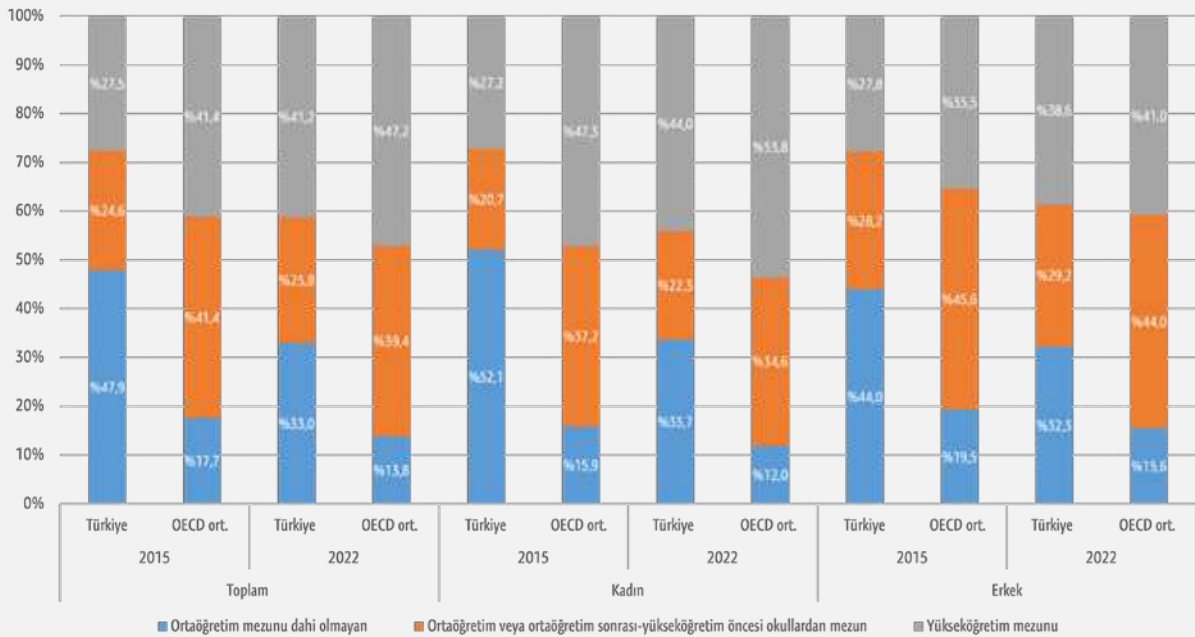
Türkiye’de 25-34 yaş aralığındaki her üç yetişkinden biri ortaöğretim mezunu dahi değildir.

Modern ekonomilerde işgücüne katılım için en az ortaöğretim mezunu olmak neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir. Buna bağlı olarak da ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç yetişkinlerin oranı neredeyse tüm ülkelerde her geçen yıl azalmaktadır. 2015 ve 2022 yıllarına ait veriler karşılaştırıldığında, OECD ülkeleri ortalamasında ortaöğretim mezunu dahi olmayan 25-34 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin oranının hem kadınlar hem de erkekler için yaklaşık 4 yüzde puan azaldığı görülmektedir (Grafik A.1). Ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç kadınların oranındaki en büyük düşüş ise Türkiye’de gerçekleşmiştir; 2015 yılında %52,1 olan bu oran 2022 yılında %33,7’ye gerilemiştir. Ancak ülkemizde ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç kadınların oranı hala oldukça yüksektir ve %12,0 olan OECD ülkeleri ortalamasının neredeyse üç katıdır. Kanada, İrlanda, Kore, Litvanya, Polonya ve Slovenya’da bu oran %5,0’in altındadır.

Benzer şekilde, 2022 yılı verilerine göre ülkemizde ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç erkeklerin oranı %32,3 olup, %15,6 olan OECD ülkeleri ortalamasının üzerindedir. Bazı ülkelerde (örn. Kore, Kanada, İrlanda, Çek Cumhuriyeti, Litvanya) genç yetişkin nüfusun %90’ından fazlası en az ortaöğretim mezunuyken, ülkemizde hala 25-34 yaş aralığındaki her üç yetişkinden biri ortaöğretim mezunu dahi değildir.

Bununla birlikte, Türkiye’de ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okullardan mezun genç yetişkinlerin oranı neredeyse sabit kalırken, yükseköğretim mezunlarının oranında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. 2015 yılında %27,5 olan yükseköğretim mezunu genç yetişkinlerin oranı 2022 yılında %41,2’ye yükselmiştir. Her ne kadar bu oran hala OECD ülkeleri ortalamasının (%47,2) gerisinde kalsa da son yedi yılda Türkiye ve OECD ülkeleri ortalaması arasındaki fark 14 yüzde puandan 6 yüzde puana gerilemiştir (Grafik A.1).

Grafik A.1 Yıllara ve Cinsiyete Göre Genç Yetişkinlerin (25-34 Yaş) Eğitim Düzeyleri

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/uzs3ly>

OECD'nin bu yıl hazırladığı raporda ülkelerdeki mesleki eğitime ilişkin verilere ayrıca yer verilmiştir¹. Türkiye'de 25-34 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin %14,9'u genel programlardan, %10,9'u mesleki programlardan olmak üzere toplam %25,8'i ortaöğretim mezunudur. OECD ülkeleri ortalamasında ise mesleki programlardan mezun olan genç yetişkinlerin oranı %22,5, genel programlardan mezun olanların oranı %18,1'dir.

Yükseköğretim mezunu genç yetişkinlerin eğitim düzeyleri incelendiğinde, lisans mezunu genç yetişkin oranlarının Türkiye (%26,5) ve OECD ülkeleri ortalaması (%25,9) için birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Türkiye'deki ön lisans mezunu genç yetişkinlerin oranı ise OECD ülkeleri ortalamasının yaklaşık 1,5 katıdır. Öte yandan, Türkiye'de lisansüstü eğitim derecesine sahip genç yetişkinlerin oranı OECD ülkeleri ortalamasına göre oldukça düşüktür. OECD ülkeleri ortalamasında genç yetişkinlerin %15,1'i yüksek lisans derecesine sahipken Türkiye'de bu oran %2,5'tir (Tablo A.1).

Tablo A.1 Genç Yetişkinlerin (25-34 Yaş) Yükseköğretim Derecesine Göre Dağılımı (%)

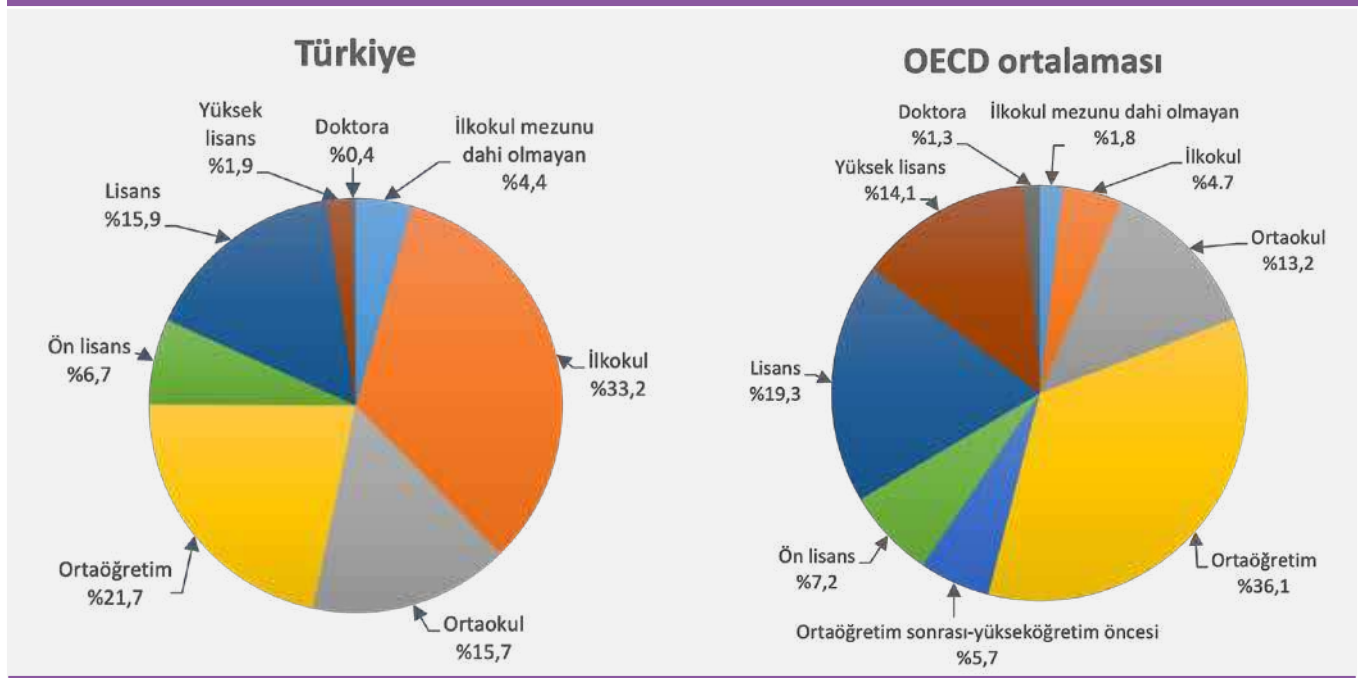
	Ön lisans	Lisans	Yüksek lisans	Doktora
Türkiye	12,0	26,5	2,5	0,1
OECD ortalaması	7,9	25,9	15,1	0,7

Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/5dnhgq>

Türkiye'de 25-64 yaş aralığındaki her iki yetişkinden biri ortaöğretim mezunu dahi değildir.

OECD ülkeleri ortalamasında ortaöğretim mezunu dahi olmayan yetişkinlerin oranı %19,8'dir. Türkiye için ise bu oran %53,3'tür. Türkiye OECD ülkeleri arasında Meksika (%56,2) ve Kosta Rika'dan (%54,9) sonra bu oranın en yüksek olduğu üçüncü ülkedir. Kanada, Çek Cumhuriyeti, Kore, Litvanya, Polonya, Slovakya, Slovenya ve ABD'de bu oran %10,0'un altındadır. Türkiye'de 25-64 yaş aralığındaki her üç yetişkinden biri ilkokul mezunudur. Türkiye'de ortaöğretim mezunu yetişkinlerin oranı ise %21,7'dir ve Türkiye OECD ülkeleri arasında bu oranın en düşük olduğu ülkelerden biridir. (Grafik A.2).

Grafik A.2 Yetişkinlerin (25-64 Yaş) Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/yoj1u8> (Table A1.1.)

¹Raporda Türkiye'deki ön lisans programlarının tamamı genel eğitim kategorisi altında ele alınmıştır. Bu nedenle, ön lisans programlarına ilişkin mesleki eğitimle ilgili sunulan verilerde Türkiye'ye ait veriler bulunmamaktadır.

Her ne kadar Türkiye'deki ön lisans (%6,7) ve lisans mezunu yetişkinlerin oranı (%15,9) OECD ülkeleri ortalamalarına (ön lisans: %7,2; lisans: %19,3) yakın olsa da lisansüstü derecesine sahip yetişkinlerin oranının diğer ülkelere kıyasla düşük olması nedeniyle Türkiye'deki toplam yükseköğretim mezunu yetişkinlerin oranı pek çok OECD ülkesinin gerisinde kalmaktadır. Türkiye'de ön lisans, lisans, yüksek lisans ve/veya doktora derecesine sahip tüm yetişkinlerin oranı %25,0'tir. OECD ülkeleri ortalaması için ise bu oran %40,4'tür. Türkiye OECD ülkeleri arasında İtalya (%20,3) ve Meksika'dan (%20,6) sonra bu oranın en düşük olduğu üçüncü ülkedir (Grafik A.2).

A2. Eğitimden İş Yaşamına Geçiş

Türkiye'de 18-24 yaş aralığındaki gençlerin %67,1'i eğitimde değildir.

Türkiye dahil pek çok ülkede gençler 18 yaşında ortaöğretimi tamamlamış olmaktadır. Bu nedenle, özellikle 18-24 yaş arası genç nüfusa ilişkin istihdam ve eğitim verilerinin incelenmesi oldukça önemlidir. Türkiye'de 18-24 yaş arasında gençlerin %67,1'i eğitimde değildir. Bir önceki yıla kıyasla bu oran yaklaşık 7 yüzde puan artmıştır. Türkiye, Yeni Zelanda'dan (%71,6) sonra bu oranın en yüksek olduğu ikinci OECD ülkesidir.

Türkiye'de 18-24 yaş aralığındaki eğitim dışındaki gençlerin yaklaşık yarısı (%67,1'in içindeki %33,6) istihdamdadır. OECD ülkeleri ortalaması için ise eğitimde olmayan gençlerin oranı %45,8'dir ve bu gençlerin yaklaşık üçte ikisi (%45,8'in içindeki %31,2) istihdamdadır (Tablo A.2).

	Türkiye	OECD Ortalaması
Eğitimde	32,9	54,2
İstihdamda	10,5	18,2
İşsiz	2,7	2,5
İşgücüne dahil olmayan*	19,7	34,0
Eğitimde değil	67,1	45,8
İstihdamda	33,6	31,2
Ne eğitimde ne istihdamda	33,5	14,7
İşsiz	9,4	5,2
İşgücüne dahil olmayan*	24,1	9,5

*Çalışmayan ve aktif olarak iş aramayan bireyleri ifade etmektedir.
Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/na9q5m>

Türkiye'de 18-24 yaş aralığındaki her üç gençten biri (%33,5) ne eğitimde ne istihdamdadır.

Ne eğitimde ne istihdamda ifadesi eğitimde olmayan ve -iş arayışı olup olmamasına bakılmaksızın- çalışmayan bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Buna göre, Türkiye'de 18-24 yaş aralığındaki gençlerin %9,4'ü işsiz ve %24,1'i işgücüne dahil olmayanlar(inaktif) olmak üzere toplam %33,5'i ne eğitimde ne istihdamdadır (Tablo A.2). Geçtiğimiz yıla kıyasla bu oran yaklaşık %1,3 puan artış göstermiştir. OECD ülkeleri ortalaması için ise bu oran %14,7'dir. Türkiye OECD ülkeleri arasında ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin oranının en yüksek olduğu OECD ülkesidir. Ne eğitimde ne istihdamda olan genç oranının en düşük olduğu ülke ise %4,1 ile Hollanda'dır.

Bununla birlikte Türkiye'de 18-24 yaş aralığında ne eğitimde ne istihdamda olan kadınların oranı %44,9 iken erkeklerin oranı %22,7'dir. OECD ortalamasında ise ne eğitimde ne istihdamda olan aynı yaş grubundaki kadınların oranı %15,5, erkeklerin oranı ise %14'tür.

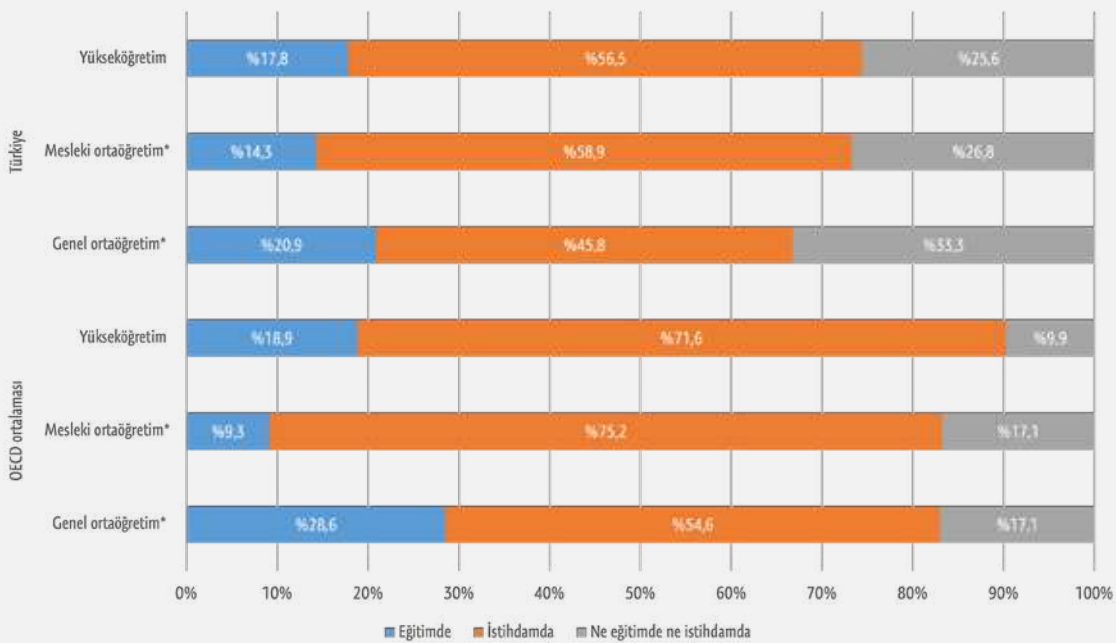
İstihdamda olmayan ve herhangi bir sebeple iş aramayan kişiler işgücüne dahil olmayan (inaktif) kişiler olarak ifade edilir. Türkiye’de 25-34 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin işgücüne dahil olmama oranları da OECD ülkeleri ortalamasının üzerindedir. Ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okullardan mezun genç yetişkinlerin işgücüne katılmama oranı Türkiye’de %26,6, OECD ülkeleri ortalamasında ise %15,9’dur. Yükseköğretim mezunlarının işgücüne dahil olmama oranı ise Türkiye’de %17,2 iken OECD ülkeleri ortalamasında %9,5’tir.

Mesleki ortaöğretim mezunu 25-29 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin istihdamda olma oranı genel ortaöğretim ve yükseköğretim mezunlarından daha yüksektir.

25-29 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin eğitim ve istihdam durumları mezun oldukları program türüne ve eğitim düzeylerine göre incelendiğinde hem Türkiye’de hem de OECD ülkeleri ortalamasında mesleki ortaöğretim mezunu genç yetişkinlerin istihdamda olma oranlarının genel ortaöğretim ve yükseköğretim mezunlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye’de 25-29 yaş aralığındaki mesleki ortaöğretim mezunlarının istihdam oranı %58,9, genel ortaöğretim mezunlarının istihdam oranı %45,8, yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı ise %56,5’tir. OECD ülkeleri ortalamasında ise 25-29 yaş aralığındaki mesleki ortaöğretim mezunlarının istihdam oranı %75,2, genel ortaöğretim mezunlarının istihdam oranı %54,6, yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı ise %71,6’dır (Grafik A.3).

Türkiye 25-29 yaş aralığındaki yükseköğretim mezunları içinde ne eğitimde ne istihdamda olanların oranının en yüksek olduğu ülkedir. OECD ülkeleri ortalamasında %9,9 olan bu oran Türkiye’de %25,6’dır. Belçika, Finlandiya, Macaristan, İzlanda, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, İsviçre ve Birleşik Krallık’ta bu oran %5,0’in altındadır. Aynı durum genel ortaöğretim mezunu genç yetişkinlerin oranı için de geçerlidir; Türkiye %33,3’lük bir oranla OECD ülkeleri arasında genel ortaöğretim mezunları içinde ne eğitimde ne istihdamda olanların oranının en yüksek olduğu ülkedir. Mesleki ortaöğretim mezunu genç yetişkinler içinde ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı ise Türkiye’de %26,8’dir. OECD ülkeleri ortalamasında ortaöğretim mezunları için ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı mezun olunan program türü fark etmeksizin %17,1’dir.

Grafik A.3 Genç Yetişkinlerin (25-29 Yaş) Eğitim Düzeylerine Göre Eğitim ve İstihdam Durumu

*Ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okullar.

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/noghfp>

A3. Eğitim Düzeyinin İstihdam Durumuna Etkisi

Türkiye, 25-64 yaş aralığındaki nüfus içinde hem ortaöğretim mezunları hem de yükseköğretim mezunları için en düşük istihdam oranına sahip OECD ülkesidir.

Eğitim düzeyi ve istihdam oranları arasındaki pozitif ilişki hem Türkiye hem de OECD ülkeleri verileriyle ortaya koyulmuştur. 25-64 yaş aralığındaki nüfus için belirli bir eğitim düzeyindeki bireyler içinde istihdamda olanların oranı incelendiğinde, eğitim düzeyi arttıkça istihdam edilen bireylerin oranının da arttığı görülmektedir.

Türkiye’de ortaöğretim mezunu dahi olmayan yetişkinler arasında istihdamda olanların oranı %52,0 iken, bu oran ortaöğretim mezunları için %62,5, yükseköğretim mezunları için ise %73,5’tir. OECD ülkeleri ortalamasında ise istihdam oranları ortaöğretim mezunu dahi olmayan yetişkinler için %59,4, ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okul mezunları için %76,8, yükseköğretim mezunları için ise %86,4’tür (Tablo A.3).

Eğitim düzeyi	Türkiye	OECD Ortalaması
Ortaöğretim mezunu dahi olmayan	52,0	59,4
Ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi	62,5	76,8
Yükseköğretim (toplam)	73,5	86,4
Ön lisans	64,9	81,9
Lisans	75,5	85,2
Yüksek lisans	82,8	89,7
Doktora	93,4	93,4
Tüm eğitim düzeyleri	59,7	77,9

Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/rylf95>

Türkiye’deki istihdam oranları doktora dışındaki tüm eğitim düzeyleri için OECD ülkeleri ortalamasından daha düşüktür. OECD ülkeleri arasında hem 25-64 yaş aralığındaki nüfusun tamamı için, hem ortaöğretim mezunları için, hem de yükseköğretim mezunları için Türkiye en düşük istihdam oranına sahip OECD ülkesidir. Türkiye’deki her dört yükseköğretim mezunu yetişkinden biri istihdamda değildir. Macaristan, İzlanda, Litvanya, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovenya ve İsviçre’de yükseköğretim mezunlarının istihdam oranı %90,0’ın üzerindedir.

Türkiye’de mesleki ortaöğretim mezunlarının işsizlik oranı genel ortaöğretim mezunlarından ve yükseköğretim mezunlarından daha düşüktür.

Eğitim düzeyi ve istihdam arasındaki pozitif ilişki ne yazık ki Türkiye’deki işsizlik verilerine yansımamaktadır. Türkiye’de 25-34 yaş aralığında ortaöğretim mezunu dahi olmayanlar, ortaöğretim mezunları ve yükseköğretim mezunları arasında işsizlik oranları açısından önemli bir fark bulunmamaktadır. Yükseköğretim mezunları için %12,7 olan işsizlik oranı, ortaöğretim mezunları için %12,1, ortaöğretim mezunu dahi olmayanlar için ise %12,8’dir. Bu oranlar OECD ülkeleri ortalaması için sırasıyla %4,9, %7,3 ve %12,8’dir (Tablo A.4). Ortaöğretim ve üzeri eğitim düzeyleri için Türkiye’deki işsizlik oranları OECD ülkeleri ortalamasına kıyasla daha yüksektir.

Ortaöğretim mezunlarının işsizlik oranları mezun olunan program türüne göre incelendiğinde ise hem Türkiye’de hem de OECD ülkeleri ortalamasında mesleki ortaöğretim mezunlarının işsizlik oranının genel ortaöğretim mezunlarından daha düşük olduğu görülmektedir. Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Almanya ve Hollanda’da mesleki ortaöğretim mezunlarının işsizlik oranı %3,0’ün altındadır.

Tablo A.4 25-34 Yaş Aralığındaki Yetişkinlerin Eğitim Düzeylerine Göre İşsizlik Oranları (%)

Eğitim düzeyi	Türkiye	OECD Ortalaması
Ortaöğretim mezunu dahi olmayan	12,8	12,8
Ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi	12,1	7,3
Genel programlar	14,0	8,1
Mesleki programlar	9,8	6,5
Yükseköğretim	12,7	4,9
Tüm eğitim düzeyleri	12,6	6,4

Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/769yli>

Tüm eğitim seviyeleri için, Türkiye’de kadınların istihdama katılım oranları erkeklere kıyasla oldukça düşüktür.

Genç yetişkinler (25-34 yaş) için istihdam oranlarındaki farklar cinsiyete göre incelendiğinde hem Türkiye’de hem OECD ülkeleri ortalamasında eğitim düzeyi fark etmeksizin kadınların istihdam oranlarının erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye için aradaki farklar OECD ülkeleri ortalamasına kıyasla oldukça yüksektir ve kadınların istihdam oranı OECD ülkelerine kıyasla oldukça düşüktür.

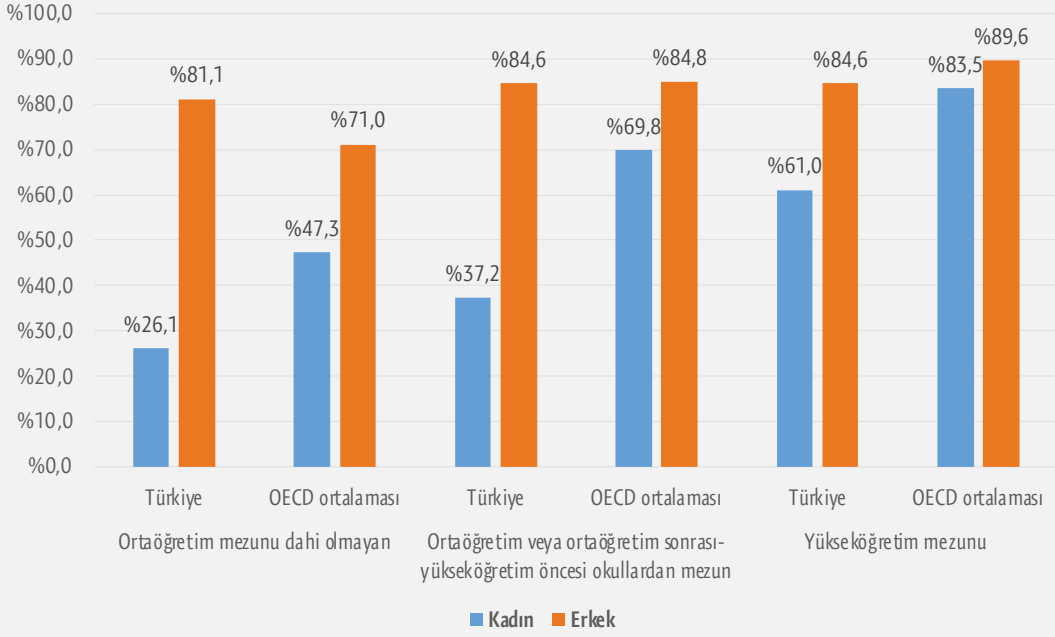
Türkiye’de ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç yetişkinler için kadınların ve erkeklerin istihdam oranları arasındaki fark 55 yüzde puandır. OECD ülkeleri ortalamasında ise bu fark 24 yüzde puandır. Litvanya ve Lüksemburg’da ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç yetişkinlerin istihdam oranlarındaki cinsiyete bağlı fark yaklaşık 3 yüzde puandır. Ayrıca, Türkiye’de ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç kadınların istihdam oranı OECD ülkeleri ortalamasının neredeyse yarısıdır ve Türkiye %26,1 ile Slovanya’dan (%15,7) sonra bu oranın en düşük olduğu OECD ülkesidir.

Ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okullardan mezun genç yetişkinler için de benzer bir durum söz konusudur. Kadınların ve erkeklerin istihdam oranları arasındaki fark bu eğitim düzeyi için Türkiye’de 48 yüzde puan, OECD ülkeleri ortalamasında ise 15 yüzde puandır. Avusturya, İsrail, Portekiz ve İsviçre’de ise bu eğitim seviyesinde cinsiyete bağlı istihdam oranları arası fark yaklaşık 5 yüzde puan, Lüksemburg’da yalnızca 0,8 yüzde puandır. OECD ülkeleri arasında ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okullardan mezun genç kadınların istihdam oranının en düşük olduğu ülke %37,2 ile Türkiye’dir.

25-34 yaş aralığındaki yükseköğretim mezunu genç yetişkinlerin istihdam oranları incelendiğinde ise kadınlar ve erkekler arasındaki farkın diğer eğitim düzeylerine göre oldukça azaldığı görülmektedir. Türkiye’de yükseköğretim mezunu kadınların ve erkeklerin istihdam oranları arasındaki fark erkeklerin lehine 24 yüzde puan iken OECD ülkeleri ortalaması için bu fark 6 yüzde puandır. Portekiz, yükseköğretim mezunu kadınların istihdam oranının erkeklerden yüksek olduğu tek ülkedir ve aradaki fark yaklaşık 2 yüzde puandır. Yükseköğretim mezunu genç kadınların istihdam oranı diğer eğitim düzeylerine kıyasla daha yüksek olmasına karşın Türkiye %61,0 ile bu oranın en düşük olduğu OECD ülkesidir.

Diğer yandan Türkiye’de 25-34 yaş aralığındaki erkeklerin istihdam oranları eğitim düzeyine göre çok değişmemektedir. Türkiye’de hem ortaöğretim mezunu hem de yükseköğretim mezunu erkeklerin istihdam oranı %84,6’dır ve OECD ülkeleri ortalamasına oldukça yakındır. Ortaöğretim mezunu dahi olmayan erkekler için ise Türkiye’de istihdam oranı %81,1’dir ve OECD ülkeleri ortalamasından 10 yüzde puan yüksektir (Grafik A.4).

Grafik A.4 Eğitim Düzeyine ve Cinsiyete Göre Genç Yetişkinlerin (25-34 Yaş) İstihdam Oranları

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/4ykz2o> (Table A3.2.)

Türkiye’de 25-34 yaş aralığındaki genç yetişkinler arasında işgücüne dahil olmayan kadın ve erkek oranları arasındaki fark da oldukça yüksektir. İşgücüne dahil olmayan kadınların ve erkeklerin oranları arasındaki fark ortaöğretim mezunu dahi olmayanlar için 61 yüzde puan, ortaöğretim mezunları için 47 yüzde puan, yükseköğretim mezunları için ise 21 yüzde puandır. Bu farklar OECD ülkeleri ortalaması için sırasıyla 25 yüzde puan, 15 yüzde puan ve 6 yüzde puandır.

A4. Bireylerin Eğitim Düzeylerinin Gelir Durumlarına Etkisi

Türkiye’de yükseköğretim mezunu yetişkinlerin aylık kazancı ortaöğretim mezunu yetişkinlerin yaklaşık 1,5 katıdır.

Eğitim düzeyinin artması istihdam edilebilirliği ve gelir durumunu olumlu etkilemektedir. 25-64 yaş aralığındaki yetişkinlerin aylık kazancı eğitim durumuna göre kıyaslandığında, Türkiye’de yükseköğretim mezunu bir yetişkin ortaöğretim mezunu bir yetişkine kıyasla %53 daha fazla aylık kazanç elde etmektedir. OECD ülkeleri ortalamasında ise yükseköğretim mezunu bir yetişkinin aylık ortalama kazancı ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okullardan mezun bir yetişkinden %56 daha fazladır. Şili, Kolombiya ve Kosta Rika’da ise yükseköğretim mezunları, ortaöğretim mezunlarının iki katından daha fazla gelir elde etmektedir.

25-64 yaş aralığındaki ortaöğretim mezunu yetişkinlerin aylık kazancı ortaöğretim mezunu dahi olmayan yetişkinlerle kıyaslandığında ise, Türkiye’de ortaöğretim mezunu yetişkinlerin ortaöğretim mezunu dahi olmayan yetişkinlerin yaklaşık iki katı kadar kazanç elde ettiği görülmektedir. Türkiye’de genel ortaöğretim mezunlarının aylık kazancı ortaöğretim mezunu dahi olmayan yetişkinlerden %25 fazla iken, mesleki ortaöğretim mezunlarının aylık kazancı ortaöğretim mezunu dahi olmayanlardan %36 fazladır. Bireylerin aylık kazancı ortaöğretim mezunu dahi olmayanlar temel alınarak kıyaslandığında, OECD ülkeleri ortalamasında yükseköğretim mezunlarının %93, genel ortaöğretim mezunlarının %28, mesleki ortaöğretim mezunlarının ise %25 daha fazla kazanç elde ettikleri görülmektedir.

Hem Türkiye’de hem OECD ülkeleri ortalamasında kadınlar aynı eğitim düzeyindeki erkeklere göre daha az kazanç elde etmektedir.

Yalnızca Türkiye’de değil, neredeyse tüm OECD ülkelerinde, kadınların geliri aynı eğitim düzeyindeki erkeklerden daha düşüktür. Türkiye’de 25-64 yaş aralığındaki yetişkinlerin arasında ortaöğretim mezunu dahi olmayan kadınlar aynı eğitim düzeyindeki erkeklerin %74,3’ü, ortaöğretim mezunu kadınlar aynı eğitim düzeyindeki erkeklerin %79,2’si, yükseköğretim mezunu kadınlar ise aynı eğitim düzeyindeki erkeklerin %80,5’i kadar kazanç elde etmektedir. OECD ülkeleri ortalamasında ise aynı eğitim düzeyindeki kadınlar ve erkeklerin kazançları kıyaslandığında ortaöğretim mezunu dahi olmayan kadınların erkeklerin %79,5’i, ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okullardan mezun kadınların erkeklerin %79,7’si, yükseköğretim mezunu kadınların ise erkeklerin %77,3’ü kadar kazanç elde ettiği görülmektedir.

Değerlendirme ve Öneriler

Modern toplumlarda istihdam edilebilirlik için en az ortaöğretim derecesi neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir. Buna bağlı olarak da Türkiye dahil tüm ülkelerde ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç nüfusun oranı hızla azalmaktadır. Türkiye’de 2015 yılında ortaöğretim mezunu dahi olmayan 25-34 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin oranı %48 iken, bu oran 2022 yılında %33’e düşmüştür. Ancak Türkiye’de ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç yetişkin nüfusun oranı hala OECD ülkeleri ortalamasına (%14) kıyasla çok yüksektir. Cinsiyete göre karşılaştırma yapıldığında ise kadınlar (%34) ve erkekler (%32) arasındaki fark oldukça azalmış olmasına rağmen hala kadınlar aleyhine devam etmektedir. Türkiye’de cinsiyet fark etmeksizin genç yetişkinlerin yaklaşık üçte birinin günümüz toplumlarında istihdam edilebilirlik için ihtiyaç duyulan temel bilgi ve becerilerden yoksun olma ihtimali oldukça yüksektir. 2012 yılında ortaöğretimin zorunlu eğitime dahil edilmesinin etkisiyle ilerleyen yıllarda ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç yetişkinlerin oranının daha da düşeceği öngörülebilir. Ancak yine de halihazırda eğitim sisteminin dışına çıkmış bu denli yüksek orandaki genç yetişkin nüfus göz ardı edilmemelidir. Ortaöğretim mezunu dahi olmayan yetişkin nüfusun hem sosyal hayata hem de iş hayatına nitelikli katılımı için gerekli bilgi ve becerilerinin artırılması için yaşam boyu öğrenme politikaları desteklenmelidir.

Türkiye’de ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç yetişkin nüfus azalırken, yükseköğretim mezunlarının oranı önemli ölçüde artmıştır. 2015 yılında 25-34 yaş aralığındaki yetişkinlerin %28’i yükseköğretim mezunuyken, bu oran 2022 yılında %41’e yükselmiş ve %47 olan OECD ülkeleri ortalamasına yaklaşmıştır. Ancak Türkiye’de yükseköğretim mezunlarının çoğunluğunu ön lisans ve lisans mezunları oluşturmakta, yüksek lisans ve doktora mezunu genç yetişkinlerin oranı OECD ülkeleri ortalamasına kıyasla çok geride kalmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de nitelikli işgücünün artırılması adına mesleki uzmanlık açısından çok önemli olan lisansüstü eğitime katılımın desteklenmesi ve bu süreçlerin iş dünyasının ihtiyaçlarıyla uyumlu hale gelmesi gerekmektedir.

Türkiye’de son yıllarda izlenen politikalarla üniversite sayılarında ve kontenjanlarında ciddi bir artış gerçekleşmiş, neredeyse her ilde bir üniversite olması ve katkı payı ödemelerinin kaldırılması sayesinde yükseköğretime katılımın maliyetleri düşmüştür. Genç yetişkinler arasındaki yükseköğretim mezunlarının oranındaki artış bu politikaların etkisi olarak değerlendirilebilir. Ancak Türkiye’de 25-34 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin işsizlik oranları incelendiğinde yükseköğretim mezuniyetinin istihdam açısından anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir. Türkiye’de işsizlik oranları ortaöğretim mezunları için %12, yükseköğretim mezunları ve ortaöğretim mezunu dahi olmayanlar için ise %13’tür. OECD ülkeleri ortalamasında eğitim düzeyi arttıkça işsizlik oranları düşmekteyken Türkiye’de böyle bir ilişki yoktur. Son yıllarda üniversite sayılarında ve kontenjanlarında gerçekleşen artış genç yetişkinlerin eğitim düzeyinin yükselmesi adına umut verici olsa da eğitim düzeyindeki bu artış iş gücü piyasasının talep ettiği becerileri garanti etmemekte ve işgücü piyasasının ihtiyaçları ile örtüşmemektedir. Bu nedenle, Türkiye’deki yükseköğretim politikaları işgücü piyasasının ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yeniden şekillendirilmelidir.

Eğitim düzeyleri ve istihdam oranları 25-64 yaş aralığındaki yetişkinler için incelendiğinde ise Türkiye’de her iki yetişkinden birinin ortaöğretim mezunu dahi olmadığı görülmektedir. Türkiye’de yetişkinlerin %22’si ortaöğretim mezunu, %25’i ise yükseköğretim mezunudur. İstihdam oranları eğitim düzeylerine göre incelendiğinde hem

Türkiye’de hem de OECD ülkeleri genelinde eğitim düzeyi arttıkça istihdam edilen bireylerin oranının da arttığı görülmektedir. Ancak yine de Türkiye’deki istihdam oranları OECD ülkelerine kıyasla oldukça düşüktür. OECD ülkeleri arasında hem 25-64 yaş aralığındaki nüfusun tamamı için hem ortaöğretim mezunları için hem de yükseköğretim mezunları için Türkiye en düşük istihdam oranına sahip OECD ülkesidir. Türkiye’deki 25-64 yaş aralığındaki her dört yükseköğretim mezunu yetişkinden biri istihdamda değildir.

Hem 25-34 yaş hem de 25-64 yaş aralığı için eğitim düzeyi, istihdam ve işsizlik ile ilgili veriler bir arada değerlendirildiğinde Türkiye’de özellikle yükseköğretim programlarının içeriğinin ve kontenjanlarının yeniden değerlendirilmesi gerektiği çıkarımı yapılabilir. İşgücü piyasasının beklentileri ile eğitimin kazandırdığı niteliklerin örtüşmemesi işsizliğin artmasına, bireylerin kendi niteliklerine uygun olmayan işlerde çalışmasına ve en nihayetinde insan kaynağına yapılan hem bireysel hem toplumsal yatırımların karşılığının alınamamasına sebep olabilir (TEDMEM, 2022).

OECD ülkeleri arasında ne eğitimde ne istihdamda olan 18-24 yaş aralığındaki gençlerin oranının en yüksek olduğu ülke Türkiye’dir. Türkiye’de her üç gençten biri ne eğitimde ne istihdamdadır ve bu oran Türkiye’de yıllar içinde neredeyse sabit kalmıştır (TEDMEM, 2019; 2020; 2021; 2022). Ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin çoğunluğunu (%34’ün içindeki %24) ise işgücüne dahil olmayan, bir başka deyişle çalışmayan ve aktif olarak iş aramayan gençler oluşturmaktadır. Gençlerin işgücünün ve eğitimin dışında kalmasının yükseköğretime geçiş sınavlarına hazırlık, evlilik, ailevi ve çevresel nedenler gibi çeşitli sebepleri olabilir. Ancak sebep her ne olursa olsun her üç gençten birinin işgücünün ve eğitimin dışında kalması ülkenin beşeri sermayesi açısından ciddi bir kayıptır. Bu yaş aralığındaki kadınların %44,9’unun eğitimde ya da istihdamda olmaması ise çok boyutlu incelenmesi gereken bir durumdur. Bu kapsamdaki genç kadınların eğitimlerine devam etmeme ya da istihdamda dahil olmama sebeplerinin yerel düzeyde incelenmesine, yaşam kalitelerinin iyileştirilmesine yönelik ihtiyaç analizlerine, belirlenen sorun alanları üzerinden kurumsal işbirlikleri ile tedbirler alınmasına, en önemlisi kadınların eğitime devam etmelerinin ya da işgücüne dahil olmalarının önündeki toplumsal engellerin kaldırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye’de ne eğitimde ne istihdamda olma oranları 25-29 yaş arası genç yetişkinler arasında da oldukça yüksektir. Yükseköğretim mezunları için %26 olan ne eğitimde ne istihdamda olma oranı, genel ortaöğretim mezunları için %33, mesleki ortaöğretim mezunları için ise %27’dir. OECD ülkeleri ortalamasında ise bu oranlar yükseköğretim mezunları için %10, ortaöğretim mezunları için ise %17’dir. Ne eğitimde ne istihdamda olma durumunun yalnızca bireyler açısından değil toplum açısından da pek çok sosyal ve ekonomik olumsuz etkisi vardır. Bu nedenle, insan sermayesinden etkili bir biçimde faydalanabilmek için bu oranın azaltılmasına yönelik etkili politikalar ve uygulamalar geliştirilmelidir.

Türkiye’de 25-29 yaş aralığındaki genç yetişkinler arasında mesleki ortaöğretim mezunlarının istihdamda olma oranı genel ortaöğretim ve yükseköğretim mezunlarından daha yüksektir. Ayrıca 25-34 yaş grubunda da en düşük işsizlik oranına sahip olan grup %10 ile mesleki ortaöğretim mezunlarıdır. Tüm bu veriler mesleki ortaöğretim derecesinin işgücüne katılımı genel ortaöğretim ve hatta yükseköğretim derecesine kıyasla daha avantajlı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu nedenle, gençlerin istihdam edilebilirliğini artırmak ve işgücüne katılımlarını sağlamak için adımlar atılırken mesleki eğitimin daha da güçlendirilmesi ve gençler tarafından tercih edilir hale getirilmesi de önem taşımaktadır.

25-34 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin istihdam oranlarındaki farklar eğitim düzeyine ve cinsiyete göre incelendiğinde hem Türkiye’de hem OECD ülkeleri ortalamasında eğitim düzeyi fark etmeksizin kadınların istihdam oranlarının erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir. Ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okullardan mezun genç yetişkinler için kadınların ve erkeklerin istihdam oranları arasındaki fark Türkiye’de 48 yüzde puan, OECD ülkeleri ortalamasında ise 15 yüzde puandır. Bununla birlikte OECD ülkeleri arasında ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi okullardan mezun genç kadınların ve yükseköğretim mezunu genç kadınların istihdam oranının en düşük olduğu ülke Türkiye’dir (sırasıyla %37 ve %61). Ayrıca, Türkiye’de ortaöğretim mezunu dahi olmayan genç kadınların istihdam oranı OECD ülkeleri ortalamasının neredeyse yarısıdır ve Türkiye %26 ile bu oranın en düşük olduğu ikinci OECD ülkesidir. Türkiye’de bu yaş grubunda yükseköğretim mezunu kadınlar ve ortaöğretim mezunu dahi olmayan

kadınların istihdam oranları arasındaki fark yaklaşık 35 yüzde puandır. Bu oranlar kadınların kendilerine toplumsal ve kültürel normlar nedeniyle yüklenen rollerden sıyrılarak eğitimlerine devam edebilmesi veya istihdama katılarak hem bireysel gelişimine hem de toplumun kalkınmasına katkıda bulunabilmesi için önlemler alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye’de eğitim düzeyinin artmasının kadınların istihdama katılımını, OECD ortalamasındaki artışlara kıyasla daha fazla artırması da eğitime katılımlarının önemini pekiştirmektedir (TEDMEM, 2022).

Diğer yandan Türkiye’de 25-34 yaş aralığındaki erkeklerin istihdam oranları ortaöğretim mezunları ve yükseköğretim mezunları için %85’tir ve OECD ülkeleri ortalamasına oldukça yakındır. Ortaöğretim mezunu dahi olmayan erkekler için ise Türkiye’de istihdam oranı %81’dir ve OECD ülkeleri ortalamasından 10 yüzde puan yüksektir. Türkiye’de erkeklerin istihdam oranları eğitim düzeyine bağlı olarak önemli ölçüde farklılaşmamaktadır.

Türkiye’deki genç kadınların ve erkeklerin istihdam oranları arasındaki bu yüksek farklar, Türkiye’de işgücüne dahil olmayan kadın oranlarının erkeklere kıyasla oldukça yüksek olmasıyla açıklanabilir. İşgücüne dahil olmayan kadınların ve erkeklerin oranları arasındaki fark ortaöğretim mezunu dahi olmayanlar için 61 yüzde puan, ortaöğretim mezunları için 47 yüzde puan, yükseköğretim mezunları için ise 21 yüzde puandır. Buna göre, Türkiye’de istihdamda olmayan kadınların çoğu iş arayışında da değildir. Bu durumun çeşitli sebepleri olabilir. Türkiye’de özellikle ev-aile işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumlulukların kadınlara yükleniyor olması kadınların işgücüne katılımını güçleştiren en önemli nedenlerden biridir. Bu nedenle, istihdam oranlarındaki cinsiyete bağlı bu farkların giderilmesi için öncelikle toplumsal cinsiyet rollerine bağlı eşitsizliklerin giderilmesi ve kadınların işgücüne katılımının desteklenmesi gerekmektedir.

Türkiye dahil neredeyse tüm OECD ülkelerinde kadınların geliri aynı eğitim düzeyindeki erkeklerden daha düşüktür. Türkiye’de 25-64 yaş aralığındaki yetişkinler arasında ortaöğretim mezunu dahi olmayan kadınlar aynı eğitim düzeyindeki erkeklerin %74’ü, ortaöğretim mezunu kadınlar aynı eğitim düzeyindeki erkeklerin %79’u, yükseköğretim mezunu kadınlar ise aynı eğitim düzeyindeki erkeklerin %81’i kadar kazanç elde etmektedir. Kadınların işgücüne katılmasının önündeki çeşitli toplumsal engellere bir de işgücü piyasasındaki bu gelir adaletsizliği eklenince kadınlar arasında işgücüne dahil olmayanların oranının erkeklere kıyasla çok daha yüksek olması daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu nedenle, kadınların işgücüne katılımını artırabilmek için yalnızca sosyal eşitsizliklerin değil gelir eşitsizliğinin giderilmesi de önem taşımaktadır.

B. Eğitime Erişim

Bu başlık altında Türkiye’deki okullaşma oranları, yükseköğretim ve uluslararası öğrenciler ile ilgili veriler, ilgili göstergeler altında OECD ülkeleri ortalamasıyla karşılaştırılarak özetlenmiştir.

B1. Okullaşma oranları

Türkiye’de 6-14 yaş aralığında %100 ile tam okullaşma sağlanırken, 15-19 yaş aralığında okullaşma oranı %70,5’tir.

OECD’ye göre okul çağındaki belirli bir yaş grubu için okullaşma oranı %90 ve üzerinde olduğunda, bu yaş grubunda eğitime tam katılım gerçekleştiği kabul edilmektedir. OECD ülkelerinin çoğunda eğitime tam katılım gösterilen süre zorunlu eğitim süresini aşmaktadır. Çoğu OECD ülkesindeki çocukların eğitime katılımı, zorunlu eğitim alma yaşından önce başlamakta ve zorunlu eğitim süresi sona ermesine rağmen sürdürülmektedir. OECD ülkeleri ortalamasında eğitime tam katılım gösterilen süre 14 yıldır. Örneğin, zorunlu eğitim süresi 10 yıl olan İsveç ve Norveç’te bu süre 2-18 yaş aralığını kapsayacak şekilde 17 yılı bulmaktadır. Kore, Danimarka, Litvanya, Belçika’da da eğitime tam katılımın sağlandığı süre 16 yıldır. Türkiye’de ise zorunlu eğitim 12 yıl olmasına rağmen eğitime tam katılım gösterilen süre 11 yıldır ve 6-16 yaş aralığında gerçekleşmektedir. Türkiye; Kolombiya, Kosta Rika, Meksika ve Slovakya ile birlikte eğitime tam katılım gösterilen sürenin en düşük olduğu ilk beş ülke arasındadır.

Yaş gruplarına göre okullaşma oranları incelendiğinde, Türkiye’de 6-14 yaş arasındaki okullaşma oranının %100 olduğu görülmektedir. İlkokul ve ortaokul dönemlerine denk gelen bu yıllarda Türkiye’de tam okullaşma sağlanmıştır. Ancak ortaöğretim dönemini içine alan 15-19 yaş aralığındaki okullaşma oranı Türkiye için %70,5’tir ve %83,9 olan OECD ülkeleri ortalamasının oldukça gerisindedir. Bu yaş grubunda Meksika, Kolombiya, Kosta Rika ve İsrail’den sonra, Türkiye bu oranın en düşük olduğu beşinci OECD ülkesi konumundadır. Öte yandan Türkiye’de zorunlu eğitim çağı dışındaki yetişkinlerin eğitime katılım oranları OECD ortalamasına kıyasla oldukça yüksektir (Tablo B.1).

Tablo B.1 Yaş Gruplarına Göre Okullaşma Oranları (%)						
	6-14 yaş	15-19 yaş	20-24 yaş	25-29 yaş	30-39 yaş	40-64 yaş
Türkiye	100,0	70,5	50,0	33,7	19,1	4,0
OECD ortalaması	98,4	83,9	42,4	16,2	6,9	2,1

Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/xreg7m>

Türkiye’de 15-19 yaş aralığındaki her dört gençten biri mesleki ortaöğretime devam etmektedir.

15-19 ve 20-24 yaş grupları için eğitim düzeylerine göre okullaşma oranları detaylı incelendiğinde, Türkiye’deki 15-19 yaş grubundaki gençlerin büyük çoğunluğunun ortaöğretim düzeyinde olduğu, bu yaş grubundaki gençlerin %33,5’inin genel ortaöğretime, %25,2’sinin ise mesleki ortaöğretime devam ettiği görülmektedir. OECD ülkeleri ortalamasında ise bu oranlar genel ortaöğretim için %37,1, mesleki ortaöğretim için %23,4’tür. Çek Cumhuriyeti ve Slovenya’da ise bu yaş grubundaki her iki öğrenciden biri mesleki ortaöğretime devam etmektedir.

Hem Türkiye’de hem de OECD ülkelerinde 20-24 yaş aralığında olup eğitime devam eden gençlerin büyük çoğunluğu lisans ve üzeri eğitim düzeyindedir. Türkiye’de bu yaş grubundaki gençlerin %15,7’si ön lisans, %28,7’si ise lisans ve üzeri eğitim düzeyindedir. Bununla birlikte, bu yaş grubundaki gençlerin %4,3’ü genel ortaöğretim, %1,3’ü mesleki ortaöğretim olmak üzere toplam %5,6’sı ortaöğretime devam etmektedir (Tablo B.2)

Tablo B.2 15-19 ve 20-24 Yaş Aralığındaki Gençlerin Eğitim Düzeylerine Göre Okullaşma Oranları (%)				
	15-19 yaş		20-24 yaş	
	Türkiye	OECD Ortalaması	Türkiye	OECD Ortalaması
Ortaokul	1,1	12,8	0,1	0,6
Ortaöğretim (toplam)	58,7	59,1	5,6	5,7
Genel	33,5	37,1	4,3	1,8
Mesleki	25,2	23,4	1,3	4,4
Ortaöğretim sonrası-yükseköğretim öncesi	0,0	1,1	0,0	2,3
Ön lisans	4,0	2,2	15,7	3,7
Lisans ve üzeri	6,6	9,6	28,7	31,2

Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/k5o9m7>

Ortaöğretime devam eden öğrencilerin %38,0’i mesleki programlara devam etmektedir.

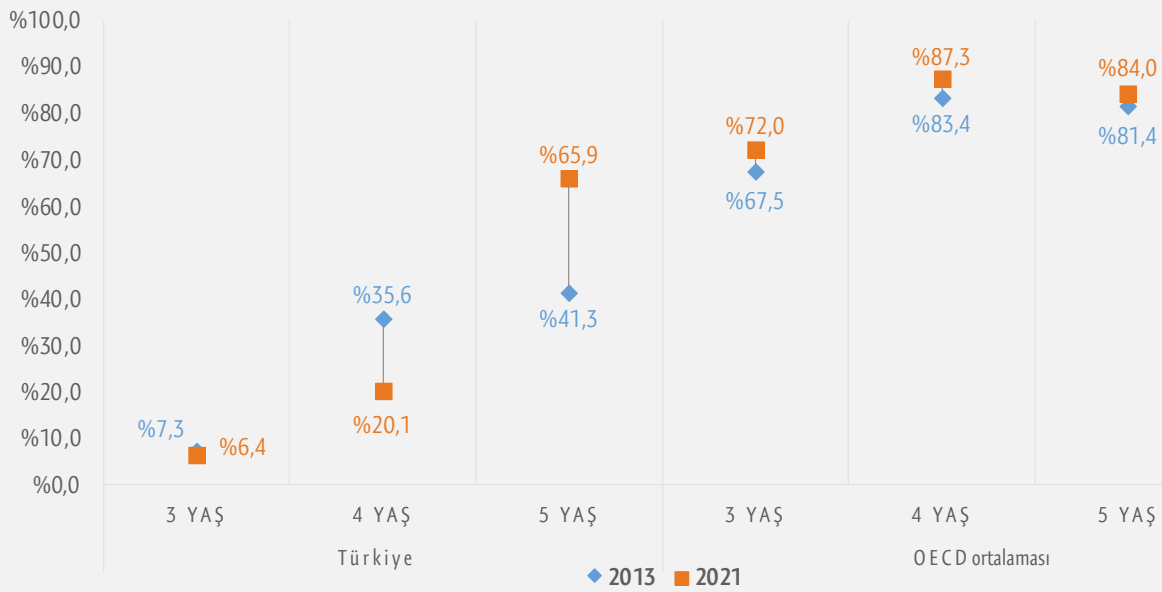
OECD ülkeleri ortalamasında ortaöğretim öğrencilerininin %43,6’sı mesleki programlara devam etmektedir. Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Lüksemburg, Hollanda, Slovakya, Slovenya ve İsviçre’de ise bu oran %60’ın üzerindedir. Türkiye’de ise tüm ortaöğretim öğrencileri içinde mesleki ortaöğretime devam edenlerin oranı %38,0’dır ve bu öğrencilerin %41,6’sını kız öğrenciler oluşturmaktadır.

Türkiye’de 2013-2021 yılları arasında 3 ve 4 yaşındaki çocukların erken çocukluk eğitimine katılım oranları azalırken 5 yaşındaki çocuklar için bu oran artmıştır.

Türkiye’de 3 yaş ve 4 yaş grubu çocukların erken çocukluk eğitimine katılım oranları OECD ortalamasına kıyasla oldukça düşüktür. Üstelik bu oranlar son yıllarda daha da düşüş göstermiştir. Türkiye’de 4 yaş grubu çocukların erken çocukluk eğitimine katılım oranı 2013 ve 2021 yılları arasında yaklaşık yüzde 15 puan azalarak %20,1’e gerilemiştir. OECD ülkeleri ortalamasında ise bu oran %87,3’tür. 3 yaş grubu çocuklar için erken çocukluk eğitimine katılım oranı Türkiye’de %6,4, OECD ülkeleri ortalamasında ise %72,0’dır (Grafik B.1). 3 yaş grubu çocukların erken çocukluk eğitimine katılım oranları Fransa, İsrail ve Birleşik Krallık’ta %100,0 iken Kanada, Danimarka, Estonya, Kore, Litvanya, Norveç, İspanya ve İsveç’te %90’ın üzerindedir.

Türkiye’de 5 yaşındaki çocukların okullaşma oranı %67,7’dir (%65,9’u erken çocukluk eğitimi, %1,8’i ilkokul). Her ne kadar Türkiye’de 5 yaş grubu çocukların erken çocukluk eğitimine katılım oranı 2013-2021 yılları arasında yaklaşık 25 yüzde puanlık bir artış göstermiş olsa da Türkiye bu oranla 5 yaş grubu çocuklar için okullaşma oranının en düşük olduğu OECD ülkesidir. OECD ülkeleri ortalamasında 5 yaş grubu çocukların okullaşma oranı ise %95,1’dir (%84,2’si erken çocukluk eğitimi, %11,4’ü ilkokul).

Grafik B.1 Yıllara Göre 3-5 Yaş Aralığındaki Çocukların Erken Çocukluk Eğitimine Katılım Oranları

Kaynak: OECD, 2023.

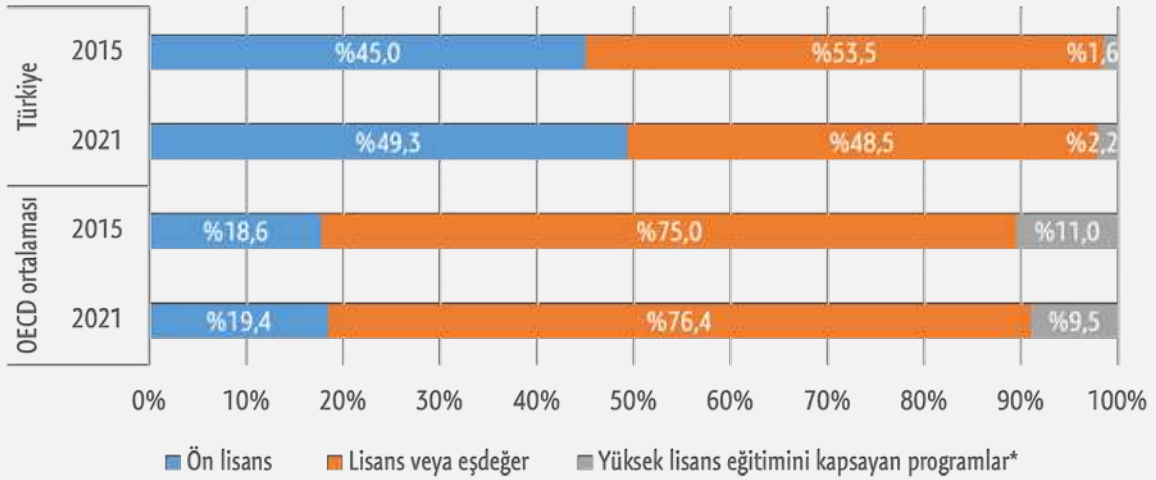
Veri: <https://stat.link/cub5sz> (Table B2.1.)

B2. Yükseköğretim

Türkiye’de yükseköğretime ilk kez giren kişilerin yaklaşık yarısı ön lisans programlarına başlamaktadır.

Türkiye’de yükseköğretime ilk kez başlayan kişilerin program türlerine göre dağılımı incelendiğinde; ön lisans programlarının tercih edilme oranının yıllar içinde arttığı, lisans programlarının ise azaldığı görülmüştür. Türkiye’de 2015 yılında yükseköğretime ön lisans programları ile başlayan öğrencilerin oranı %45,0 iken 2021 yılında bu oran %49,3 olmuştur. Türkiye’de yükseköğretime lisans programları ile başlayan öğrencilerin oranı ise 2015 yılında %53,5 iken, 2021 yılında bu oran %48,5’e gerilemiştir. OECD ülkeleri ortalamasında ise 2015-2021 yılları arasında bu oranlarda çok büyük bir değişim gerçekleşmemiştir; yükseköğretime ön lisans programları ile başlayan öğrencilerin oranı lisans programları ile başlayanların yaklaşık dörtte biri kadardır. Türkiye, yükseköğretime ilk kez ön lisans programları ile başlama oranının en yüksek olduğu OECD ülkesidir (Grafik B.2).

Grafik B.2 Yükseköğretime İlk Kez Girenlerin Program Derecelerine Göre Dağılımı (2015-2021)

*Master's long first degree adıyla bilinen bu program, ISCED 7-LFD olarak sınıflandırılmaktadır.

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/b3lxch> (Table B4.1.)

Türkiye'de yükseköğretime ilk kez giren kişilerin %31,8'i 25 yaş ve üzerindedir. OECD ülkeleri ortalamasında ise bu oran %16,6'dır. OECD ortalamasında yükseköğretime başlama yaşı ortalama 22 iken bu oran Türkiye'de 24'tür. Türkiye, yükseköğretime ilk kez başlayanlar arasında 25 yaş ve üstü kişilerin oranının en yüksek olduğu OECD ülkesidir. Ayrıca, yükseköğretime ilk kez giren kişilerin içinde kadınların oranı Türkiye için %53,3, OECD ülkeleri ortalaması için ise %55,0'tir.

Yükseköğretimden ilk kez mezun olanların program türlerine göre dağılımında da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de bir yükseköğretim programından ilk kez mezun olanların arasında ön lisans programlarından mezun olanların oranı %47,1'dir. OECD ülkeleri ortalamasında ise bu oran %15,9 ile Türkiye'nin yaklaşık üçte biri kadardır (Tablo B.3). Ayrıca yükseköğretimden ilk kez mezun olan kişiler arasında kadınların oranı Türkiye için %52,7, OECD ülkeleri ortalaması için %58,0'dir. Yükseköğretimden ilk kez mezun olanların ortalama yaşı ise Türkiye'de 26,8, OECD ortalamasında 25,6'dır.

Tablo B.3 Yükseköğretimden İlk Kez Mezun Olanların Program Derecelerine Göre Dağılımı (%)

	Türkiye	OECD ortalaması
Ön lisans	47,1	15,9
Lisans veya eşdeğer	50,9	76,6
Yüksek lisans eğitimi kapsayan programlar	2,1	7,5

Kaynak: OECD, 2023.

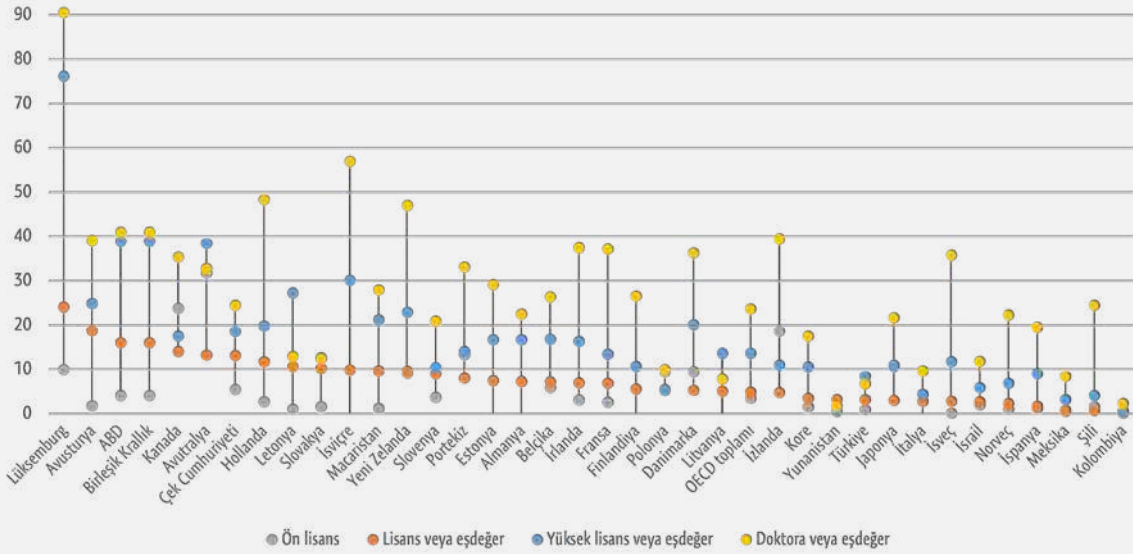
Veri: <https://stat.link/e4cdif>

B3. Uluslararası öğrenciler

Türkiye, yükseköğretim programlarındaki uluslararası veya yabancı uyruklu öğrenci oranının en düşük olduğu OECD ülkelerinden biridir.

Uluslararası veya yabancı uyruklu öğrencilerin oranı lisansüstü programlarda lisans ve ön lisans programlarına göre daha yüksek olmaktadır. OECD ülkeleri genelinde uluslararası veya yabancı uyruklu öğrenci oranı ön lisans programlarında %3,4, lisans programlarında %4,9, yüksek lisans programlarında %13,6, doktora programlarında ise %23,6'dır. Türkiye'de ise uluslararası veya yabancı uyruklu öğrenci oranı ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora programları için sırasıyla %0,9, %3,2, %8,4 ve %6,7'dir.

Grafik B.3 Ülkelere ve Program Derecesine Göre Yükseköğretime Kayıtlı Tüm Öğrenciler İçindeki Uluslararası/Yabancı Öğrenci Oranı (%)

Not: Ülkeler lisans veya eşdeğer programlarda kayıtlı olan uluslararası ya da yabancı uyruklu öğrenci oranları gittikçe azalan sırada sunulmuştur.
Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/b3lxch> (Table B6.2.)

Değerlendirme ve Öneriler

Türkiye’de erken çocukluk eğitime katılım oranları OECD ülkelerine kıyasla oldukça düşüktür. 3 yaş grubu çocuklar için erken çocukluk eğitime katılım oranı Türkiye’de %6, OECD ülkeleri ortalamasında %72’dir. Türkiye’de 4 yaş grubu çocukların erken çocukluk eğitime katılım oranı ise 2013 ve 2021 yılları arasında yaklaşık yüzde 15 puan azalarak %20’ye gerilemiştir. OECD ülkeleri ortalamasında bu oran %87’dir. Her ne kadar Türkiye’de 5 yaş grubu çocukların erken çocukluk eğitime katılım oranı 2013-2021 yılları arasında yaklaşık 25 yüzde puanlık bir artış göstererek %68’e ulaşmış olsa da bu oran %95 olan OECD ülkeleri ortalamasına kıyasla hala oldukça düşüktür. Tüm bu veriler göstermektedir ki özellikle erken çocukluk eğitime katılımı ilgili Türkiye’de kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Erken çocukluk eğitimi çocukların bilişsel, sosyal, duygusal, akademik gelişimleri açısından çok önemlidir ve nitelikli bir eğitim hayatının zeminini oluşturmaktadır. Ayrıca küçük yaşta çocukların erken çocukluk eğitime dahil olması anne-babaların, özellikle de kadınların, işgücüne katılımını kolaylaştırması açısından da kilit bir role sahiptir. Bu nedenle, tüm çocukların erken çocukluk eğitime katılımını artıracak teşvik ve destek programları oluşturulmalıdır. Özellikle Türkiye’de 4 yaş grubundaki erken çocukluk eğitime katılım oranında 2013-2021 yılları arasında gerçekleşen düşüş çok çarpıcıdır. Yüksek ihtimalle COVID-19 salgını ve devamında ekonomik sebeplerle gerçekleşen bu düşüşün nedenleri detaylıca irdelenmeli ve erken çocukluk eğitime katılım oranlarının küçük yaşlardan itibaren artırılması için ciddi adımlar atılmalıdır.

OECD ülkelerinin çoğunda çocukların eğitime tam katılım gösterdiği süre zorunlu eğitim sürelerini aşmaktadır. Türkiye’de ise zorunlu eğitim süresi 12 yıl olmasına rağmen eğitime tam katılım gösterilen süre ortalama 11 yıldır ve 6-16 yaş aralığında gerçekleşmektedir. Türkiye eğitime tam katılım gösterilen sürenin en düşük olduğu OECD ülkelerinden biridir. Türkiye’de ilköğretim ve ortaokul dönemlerine denk gelen 6-14 yaş arasındaki okullaşma oranı %100’dür. Ancak ortaöğretim dönemini içine alan 15-19 yaş aralığındaki okullaşma oranı Türkiye için %71’dir ve OECD ülkeleri ortalamasından (%84) oldukça düşüktür. 2022 yılı verilerine göre Türkiye’de zorunlu eğitim çağındaki gençlerin bir kısmı ortaöğretim kademesinde eğitime erişimde hala sorun yaşamaktadır. Zorunlu eğitimin yasal düzenlemelerle 12 yıla çıkarılmış olması dezavantajlı grupların eğitime katılımını garanti altına almaya ne yazık ki yetmemektedir. Bu nedenle, tüm çocukların en azından zorunlu eğitimi tamamlamalarını sağlayacak ve nitelikli eğitim alma hakkını güvence altına alacak ilave düzenlemelere ve tedbirlere ihtiyaç bulunmaktadır.

2021 yılı verilerine göre Türkiye’de yükseköğretime ilk kez başlayan öğrencilerin ön lisans ve lisans programlarına dağılımı oldukça dengelidir ve ikisi de yaklaşık %49’dur. OECD ülkeleri ortalamasında ise yükseköğretime ön lisans programları ile başlayan öğrencilerin oranı lisans programları ile başlayanların yaklaşık dörtte biri kadardır. 2015 yılı verileri ile kıyaslandığında Türkiye’de ön lisans programlarının tercih edilme oranı yıllar içinde artarken lisans programlarının ise azalmıştır. Türkiye, yükseköğretime ilk kez ön lisans programları ile başlama oranının en yüksek olduğu OECD ülkesidir. Benzer şekilde, Türkiye’de bir yükseköğretim programından ilk kez mezun olanların arasında ön lisans programlarından mezun olanların oranı %47 ile oldukça yüksektir ve %16 olan OECD ülkeleri ortalamasının neredeyse üç katıdır. OECD ülkeleri ortalamasında bir yükseköğretim programından ilk kez mezun olanların çoğu (%77) lisans programlarından mezun olmaktadır. Türkiye’de ise bir yükseköğretim programından ilk kez mezun olanların arasındaki lisans mezunlarının oranı %51’dir. Türkiye’de ön lisans programlarının bu kadar yüksek oranlarda tercih ediliyor olması bu programların verimlilikle ilgili süreçlerinin de odağa alınması gerektiğini işaret etmektedir. Çağın ihtiyaçlarıyla uyumlu ön lisans programları iyi değerlendirildiği takdirde işgücü piyasalarında sıklıkla dile getirilen ara eleman eksikliği sorununun çözümü için önemli bir rol oynayabilir. Mesleki ortaöğretimin geliştirilmesinin yanı sıra mesleki eğitim ağırlıklı, uygulamaya yönelik ön lisans programlarının artırılması ve öğrencilerin bu programlara yönlendirilmesiyle birlikte çeşitli sektörlerde ihtiyaç duyulan nitelikli ara elemanlar yetiştirilebilir.

C. Eğitime Ayrılan Finansal Kaynak

Bu başlık altında öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması, milli servetten eğitim kurumlarına ayrılan pay ve eğitim kurumlarına yapılan toplam harcamalarda kamu ve özel harcamaların payı göstergelerine ilişkin veriler ele alınmıştır.

C1. Öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması

Modern toplumlarda öğrencileri yaşama ve iş hayatına hazırlamak için gereken ideal kaynak miktarını belirlemek mümkün değildir. Bununla birlikte, öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması her bir öğrenciye yapılan yatırımın bir göstergesi olarak ele alınabilir ve buna ilişkin uluslararası karşılaştırmalar bir referans noktası olarak kullanılabilir.

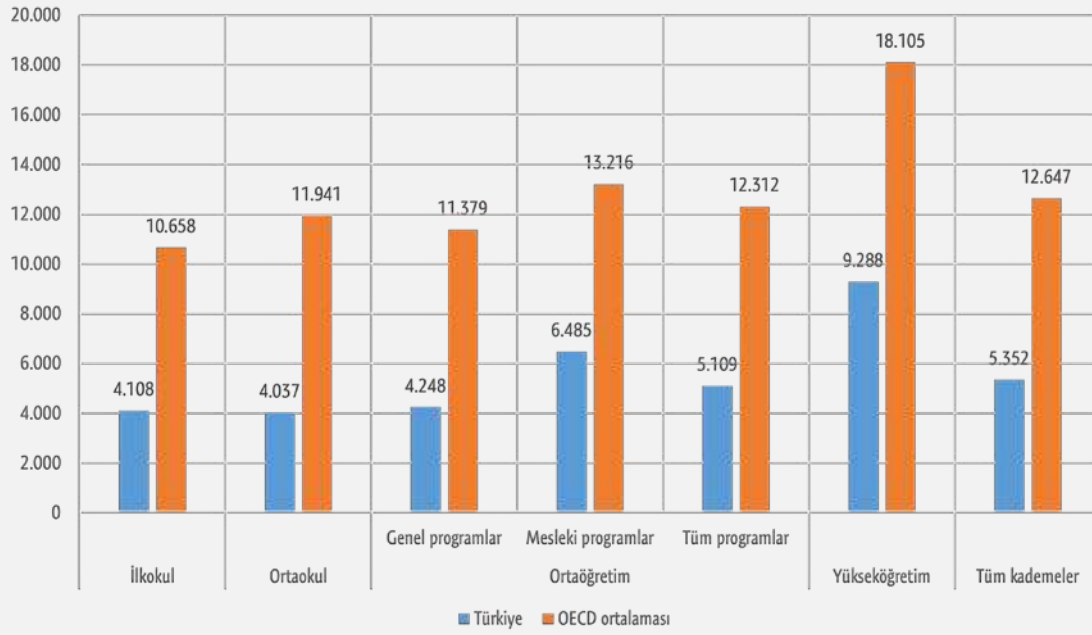
Türkiye, tüm eğitim kademelerinde öğrenci başına en düşük harcama yapan OECD ülkelerinden biridir.

2020 yılı verilerine göre, tüm eğitim kademeleri birlikte ele alındığında, öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması Türkiye’de 5.352 dolar, OECD ülkeleri ortalamasında ise 12.647 dolardır (Grafik C.1). Buna göre, OECD ülkeleri ortalamasında tüm kademelerde öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması neredeyse Türkiye’nin iki katı kadardır. Türkiye bu harcama miktarı ile Meksika ve Kolombiya’dan sonra öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasının en düşük olduğu üçüncü OECD ülkesidir.

OECD ülkeleri ortalamasında öğrenci başına yapılan harcamanın en yüksek olduğu kademe yükseköğretimdir. Türkiye’de yükseköğretim kademesinde öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması Ar-Ge faaliyetleri dahil olmak üzere 9.288 dolardır. Her ne kadar bu harcama miktarı diğer kademelere kıyasla oldukça yüksek olsa da 18.105 dolar olan OECD ülkeleri ortalamasının neredeyse yarısına karşılık gelmektedir (Grafik C.1). Örneğin, yükseköğretim kademesinde öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması Birleşik Krallık’ta 29.534 dolar, ABD’de 36.172 dolar ve Lüksemburg’da 53.421 dolardır.

Ortaöğretim kademesinde yapılan harcamalar genel ve mesleki programlar için kıyaslandığında, Türkiye dahil neredeyse tüm OECD ülkelerinde mesleki programlarda öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması genel programlara kıyasla daha yüksektir. Türkiye’de mesleki programlarda öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması 6.485 dolar iken genel programlarda 4.248 dolardır. OECD ülkeleri ortalaması için ise öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması miktarları mesleki ve genel programlar için sırasıyla 13.216 dolar ve 11.379 dolardır (Grafik C.1). Türkiye, ortaöğretim kademesinde de öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasının en düşük olduğu OECD ülkelerinden biridir.

Grafik C.1 Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci Başına Yapılan Eğitim Kurumları Harcaması (Dolar)

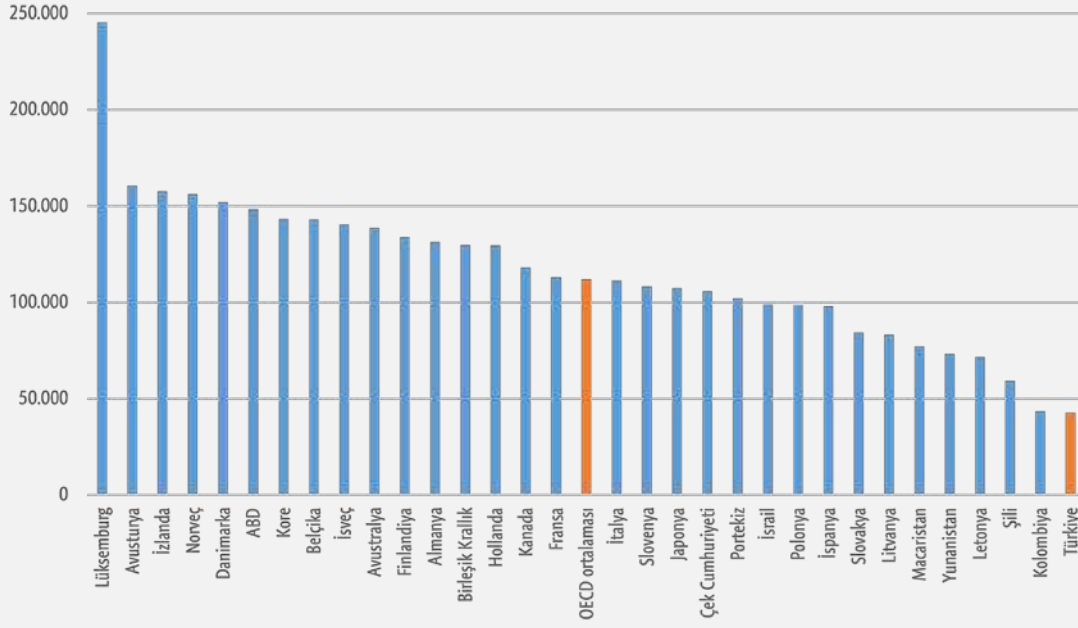
Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/nyekOg>

Türkiye, bir öğrencinin 6-15 yaşları arasındaki zorunlu eğitimi için yapılan toplam eğitim kurumları harcamasının en düşük olduğu OECD ülkesidir.

Ülkeler arasında eğitim harcamalarına ilişkin kıyaslamalar yaparken, öğrenci başına yapılan yıllık eğitim kurumları harcamasının yanı sıra öğrencilerin belirli bir eğitim seviyesini tamamlaması için gerekli toplam harcama miktarının da göz önünde bulundurulması önemlidir. OECD ülkelerinde ilk ve ortaöğretim zorunlu eğitim kapsamındadır ve yaklaşık olarak 6-15 yaş aralığına denk gelmektedir. Bu yaş aralığında, öğrenci başına yapılan yıllık eğitim kurumları harcamalarının toplamı kullanılarak bir öğrencinin zorunlu eğitimi tamamlaması için gerekli teorik kümülatif harcama miktarı hesaplanmaktadır.

Buna göre, OECD ülkeleri ortalamasında, bu yaş aralığı için öğrenci başına yapılan toplam harcama yaklaşık 112.000 dolardır. Avusturya, Danimarka, İzlanda, Lüksemburg ve Norveç'te bir öğrencinin zorunlu eğitimi süresince yapılan toplam eğitim kurumları harcaması 150 bin dolardan fazlayken, Kolombiya (43.515 dolar) ve Türkiye'de (42.798 dolar) 50 bin dolardan daha azdır (Grafik C.2).

Grafik C.2 OECD Ülkelerinde Bir Öğrencinin 6-15 Yaşları Arasında Zorunlu Eğitimi için Yapılan Toplam Harcama Miktarı (Dolar)

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/df17me> (Table C1.6)

2020-2021 yılları arasında Türkiye’de öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması tüm kademelerde artış göstermiştir.

COVID-19 küresel salgını nedeniyle, 2020 yılının büyük bir bölümünde okullar pek çok ülkede kapatılmış, eğitim ve öğretim faaliyetleri uzaktan sürdürülmüştü. Bu durum öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasına İrlanda, Litvanya ve Kolombiya gibi bazı ülkelerde artış, Türkiye, Macaristan ve Meksika gibi bazı ülkelerde ise bir düşüş olarak yansımıştı. 2020-2021 yılları arasındaki değişim incelendiğinde ise, Türkiye’de öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasının hem yükseköğretim öncesi kademeler için hem de yükseköğretim kademesi için arttığı görülmektedir (Tablo C.1). Öte yandan, 2020-2021 yılları arasındaki artışa rağmen, Türkiye’de 2021 yılında yükseköğretim öncesi kademelerde öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması 2019 yılına kıyasla daha düşüktür.

Tablo C.1 2019-2021 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Başına Yapılan Harcamaların Değişimi

	2019 (ABD doları)	2020 (ABD doları)	2021 (ABD doları)	2019-2020 (% fark)	2020-2021 (% fark)
Yükseköğretim öncesi	5.087	4.530	4.726	-11	+4
Yükseköğretim	9.848	9.463	10.114	-4	+7
Tüm kademeler	5.982	5.453	5.822	-9	+7

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/df17me> (Table C1.3 ve C1.7)

C2. Millî servetten eğitim kurumlarına ayrılan pay

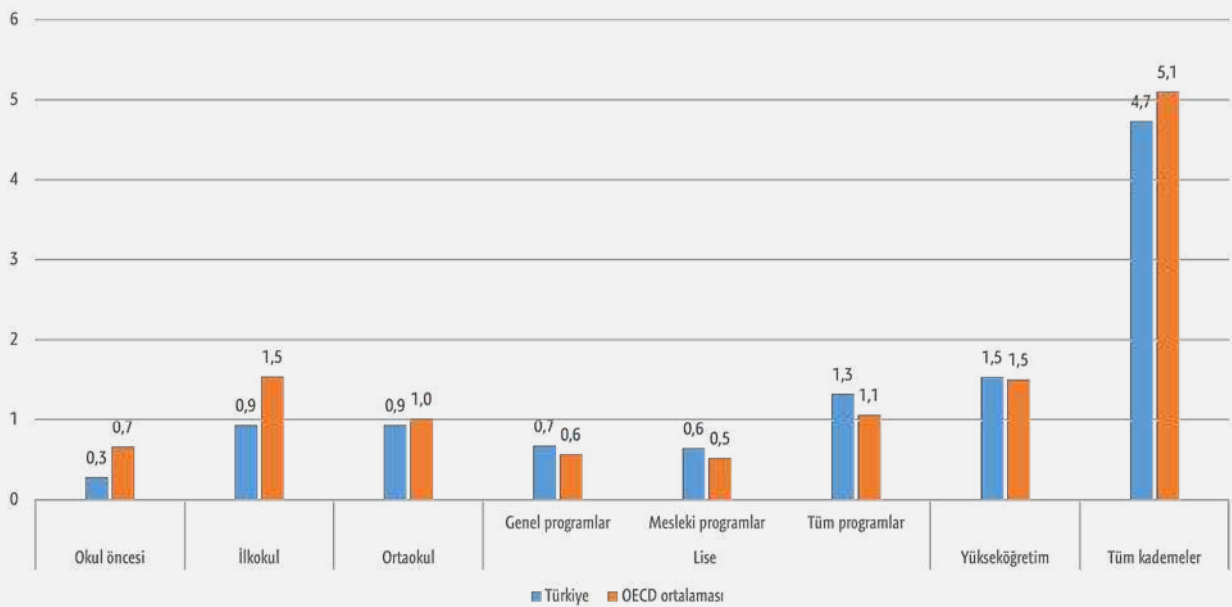
Ülkelerin eğitim kurumlarına yaptıkları harcama miktarı toplam öğrenci sayısı, öğretmen maaşları ve eğitim sisteminin yapısı gibi pek çok farklı değişkenden etkilenmektedir. Bu nedenle, ülkelerin eğitime yaptıkları yatırımı bu değişkenlerden bağımsız bir biçimde ele alabilmek adına milli servetin ne kadarının eğitim kurumlarına ayrıldığını incelemek önemlidir. Bir Bakışta Eğitim raporunun bu göstergesi kapsamında milli servet Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) olarak ele alınmakta, eğitim kurumlarına yapılan harcama ise hem kamu harcamalarını, hem özel harcamaları, hem de uluslararası harcamaları kapsamaktadır.

- » **Kamu harcamaları**; hükümetler veya yerel/bölgesel yönetimler tarafından eğitim kurumlarına yapılan harcamaları,
- » **Özel harcamalar**; hane halkı (öğrenciler ve velileri), özel şirketler, vakıf veya STK'lar gibi özel sektör birimlerinin eğitim kurumlarına yaptığı harcamaları,
- » **Uluslararası harcamalar** ise uluslararası örgütler veya diğer yabancı kaynaklar tarafından eğitim kurumlarına yapılan harcamaları kapsamaktadır.

Türkiye'de GSYH'nin %4,7'si eğitim kurumlarına harcanmaktadır.

2020 yılı verilerine göre, tüm kademeler birlikte ele alındığında Türkiye'de GSYH'nin %4,7'si eğitim kurumlarına harcanırken, OECD ülkeleri ortalamasında bu oran %5,1'dir. Türkiye'de eğitim kurumlarına GSYH'den ayrılan pay farklı eğitim kademeleri için ayrı ayrı incelendiğinde; Türkiye'de ilkökul kademesi için yapılan harcamaların GSYH'ye oranının OECD ülkeleri ortalamasına kıyasla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, okul öncesi kademesinde de Türkiye'de yapılan eğitim harcamalarının GSYH'ye oranı %0,3'tür ve %0,7 olan OECD ülkeleri ortalamasından düşüktür. Türkiye'de ortaokul ve lise kademeleri için yapılan harcamaların GSYH'ye oranı OECD ülkeleri ortalamasından yüksektir. Yükseköğretim kademesi için yapılan harcamaların GSYH'ye oranı ise Türkiye ve OECD ülkeleri ortalamasında neredeyse eşittir (Grafik C.3).

Grafik C.3 Eğitim Kademelerine Göre Toplam Eğitim Harcamalarının GSYH'ye Oranı (%)

Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/dikx6f>

Türkiye'de eğitim kurumlarına GSYH'den ayrılan pay 2019 yılına kıyasla 2020 yılında tüm kademeler için azalmıştır. Tüm kademeler için yapılan toplam eğitim harcamalarının oranı 2019 yılında %5,2 iken 2020 yılında %4,7 olmuştur (Tablo C.2). OECD ülkeleri ortalamasında ise okul öncesi kademesi hariç tüm kademelerde artış gerçekleşmiş, okul öncesi kademesine ayrılan pay ise neredeyse aynı kalmıştır.

Tablo C.2 Eğitim Kademelerine Göre Toplam Eğitim Harcamalarının GSYH'ye Oranındaki Değişim (2019-2020) (%)

	Türkiye		OECD ortalaması	
	2019	2020	2019	2020
Okul öncesi	0,4	0,3	0,7	0,7
İlkokul	1,0	0,9	1,5	1,5
Ortaokul	1,1	0,9	1,0	1,0
Lise - Genel programlar	0,8	0,7	0,6	0,6
Lise - Mesleki programlar	0,7	0,6	0,5	0,5
Lise - Tüm programlar	1,5	1,3	1,0	1,1
Yükseköğretim	1,6	1,5	1,5	1,5
Tüm kademeler	5,2	4,7	4,9	5,1

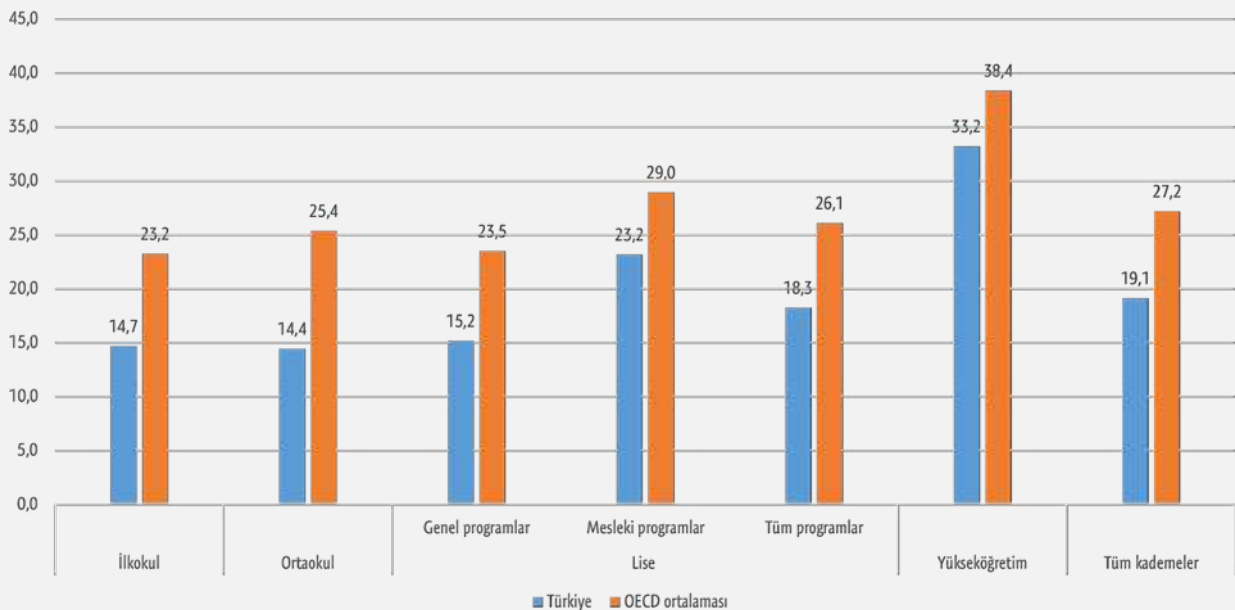
Kaynak: OECD, 2022; 2023.

Veri: <https://stat.link/abpk3s>, <https://stat.link/dikx6f>

Türkiye, öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasının kişi başına düşen GSYH'ye oranının en düşük olduğu OECD ülkelerinden biridir.

Öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasının kişi başına düşen GSYH ile kıyaslanması, bir ülkenin sahip olduğu kaynaklarla öğrencilere ayrılan kaynakların ne derece orantılı olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bir ülkenin öğrenci başına yaptığı eğitim kurumları harcaması düşük olsa bile bu harcamanın kişi başına düşen GSYH'ye oranı yüksek olabilir veya tam tersi de mümkündür.

Tüm eğitim kademeleri birlikte ele alındığında, öğrenci başına yapılan harcamaların kişi başına düşen GSYH'ye oranı Türkiye'de %19,1 iken, OECD ülkeleri ortalamasında %27,2'dir (Grafik C.4). Türkiye, İrlanda (%13,0) ve Meksika'dan (%17,5) sonra bu oranın en düşük olduğu üçüncü OECD ülkesidir. Türkiye'de öğrenci başına yapılan harcamaların kişi başına düşen GSYH'ye oranının en düşük olduğu kademe %14,4 ile ortaokul, en yüksek olduğu kademe ise %33,2 ile yükseköğretimdir. Bununla birlikte Türkiye, öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasının kişi başına düşen GSYH'ye oranı açısından her eğitim kademesinde OECD ortalamasının gerisinde kalmaktadır.

Grafik C.4 Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci Başına Yapılan Harcamaların Kişi Başına Düşen GSYH'ye Oranı (%)

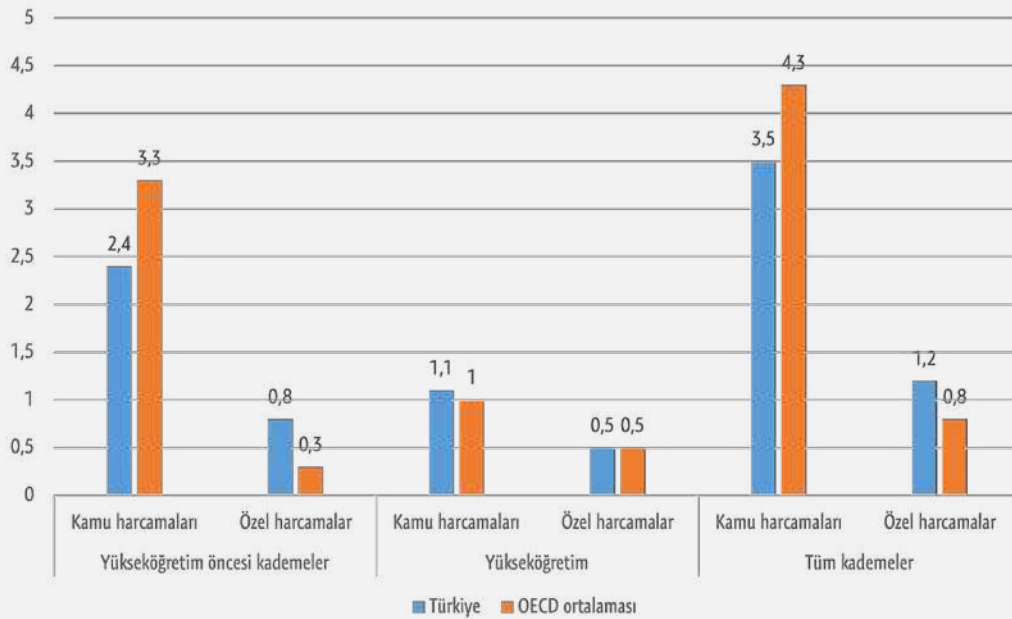
Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/xp0rmn> (Table C2.5)

Türkiye, yükseköğretim öncesi kademeler için eğitim kurumlarına yapılan özel harcamaların GSYH'ye oranının en yüksek olduğu OECD ülkelerinden biridir.

OECD ülkeleri genelinde eğitim kurumlarına yapılan harcamaların ana kaynağı kamu harcamalarıdır. Bununla birlikte, özel harcamalar ve uluslararası harcamalar da eğitim kurumları harcaması için kaynak oluşturmaktadır. Türkiye'de özel harcamaların GSYH'ye oranı yükseköğretim öncesi kademeler için %0,8'dir ve %0,3 olan OECD ülkeleri ortalamasından yüksektir. Yükseköğretim kademesinde ise özel harcamaların GSYH'ye oranı Türkiye ve OECD ülkeleri ortalaması için birbirine oldukça yakındır (Grafik C.5). Uluslararası harcamaların oranı ise hem Türkiye'de hem de çoğu OECD ülkesinde göz ardı edilebilecek kadar küçüktür (<0,01).

Grafik C.5 Kaynak Türüne Göre Eğitim Kurumlarına Yapılan Harcamanın GSYH'ye Oranı (%)

Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/kmz2bg>

C3. Eğitim kurumlarına yapılan toplam harcamalarda kamu ve özel harcamaların payları

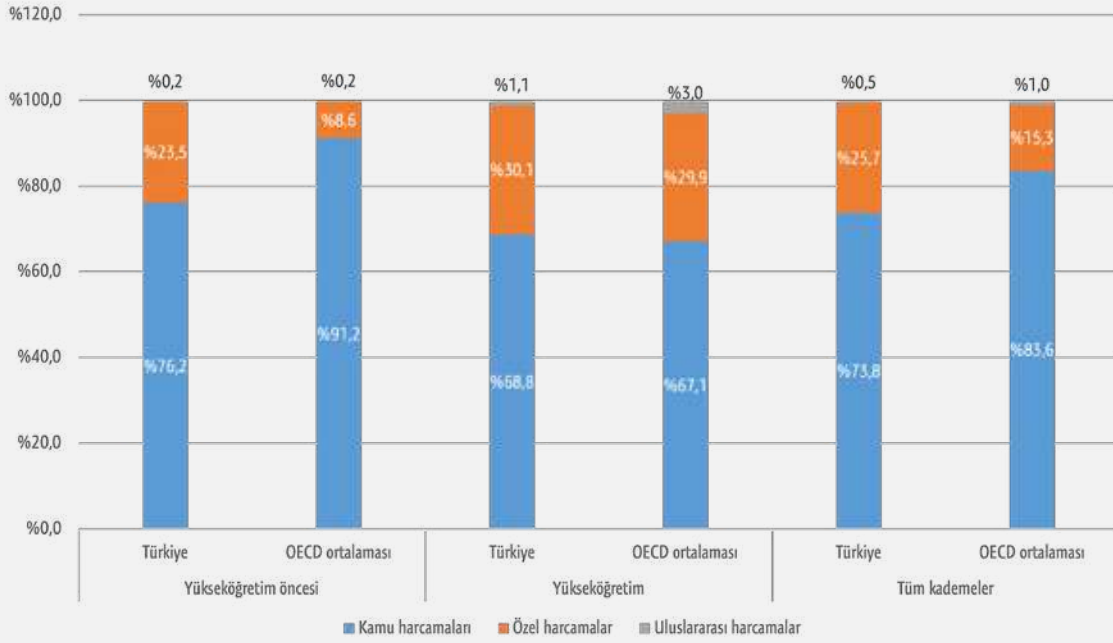
OECD genelinde çoğu ülkede zorunlu eğitim kapsamında olan ilk ve ortaöğretim kademelerinde eğitim kurumlarına yapılan harcamaların büyük bir kısmı kamu kaynaklarından gelmektedir. Yükseköğretim ve okul öncesi kademelerde ise kamu harcamaları ve özel harcamaların dağılımı ülkelere göre farklılık göstermektedir. Uluslararası harcamaların oranı ise tüm kademelerde kamu harcamaları ve özel harcamalara kıyasla oldukça düşüktür.

Türkiye yükseköğretim öncesi kademelerde özel harcamaların payının en yüksek olduğu OECD ülkesidir.

OECD ülkeleri ortalamasında, yükseköğretim öncesi kademelerde, eğitim kurumlarına yapılan harcamalar içinde kamu harcamalarının payı %91,2, özel harcamaların payı ise %8,6'dır. Türkiye'de ise bu oranlar kamu harcamaları için %76,2, özel harcamalar için ise %23,5'tir. Buna göre, Türkiye'de yükseköğretim öncesi kademelerde özel harcamaların payı OECD ülkeleri ortalamasının neredeyse üç katıdır. Türkiye, bu oran ile yükseköğretim öncesi kademelerde eğitim kurumlarına yapılan harcamalar içinde özel harcamaların payının en yüksek olduğu OECD ülkesidir.

Yükseköğretim kademesinde ise harcamaların dağılımı OECD ülkeleri ortalamasına daha yakındır. Türkiye'de eğitim kurumlarına yapılan harcamaların %68,8'ini kamu harcamaları, %30,1'ini ise özel harcamalar oluştururken OECD ülkeleri ortalamasında bu oranlar sırasıyla %67,1 ve %29,9'dur (Grafik C.6). Yükseköğretim kademesinde, OECD ülkeleri ortalamasında eğitim kurumlarına yapılan harcamanın %3,0'ünü uluslararası harcamalar oluştururken, Türkiye'de uluslararası harcamaların payı yalnızca %1,1'dir.

Grafik C.6 Eğitim Kurumlarına Yapılan Harcamaların Kaynak Türüne Göre Dağılımı

Kaynak: OECD, 2023.

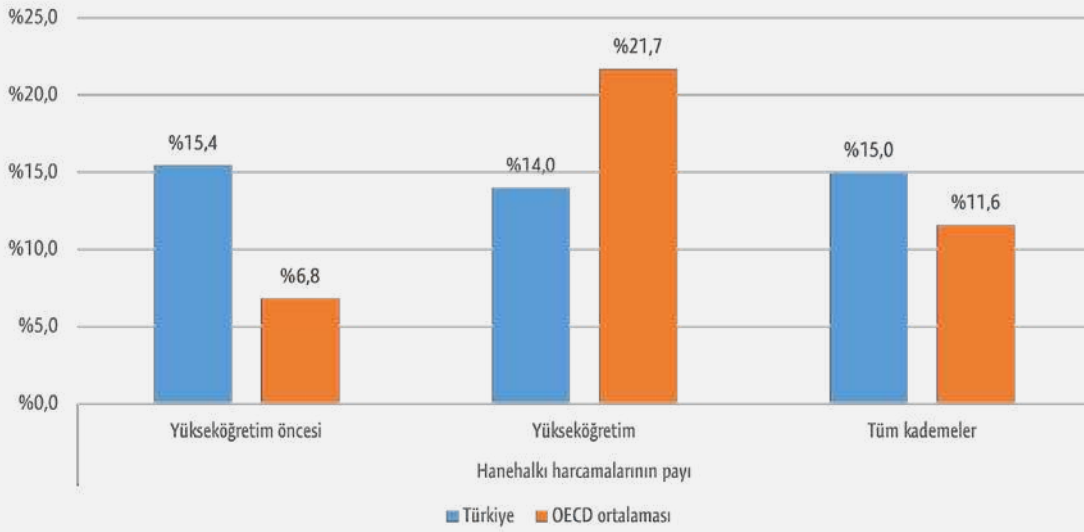
Veri: <https://stat.link/unh3mx>

Türkiye’de hane halkının yaptığı eğitim harcamalarının payı yükseköğretim öncesi kademelerde OECD ülkeleri ortalamasının iki katından fazladır.

Eğitim kurumlarına yapılan özel harcamaların bir kısmını hane halkının yaptığı harcamalar oluşturmaktadır. OECD ülkeleri ortalamasında yükseköğretim öncesi kademeler için hane halkının yaptığı harcamaların payı %6,8’dir. Finlandiya, Norveç ve İsveç’te yükseköğretim öncesi kademelerde hane halkı harcamalarının payı %1,0’in altındadır. Türkiye ise %15,4 oranıyla Kolombiya (%19,5) ve Şili’den (%17,2) sonra yükseköğretim öncesi kademeler için yapılan hane halkı harcamaları payının en yüksek olduğu üçüncü OECD ülkesidir (Grafik C.7).

Yükseköğretim kademesinde ise Türkiye’de eğitim kurumlarına yapılan harcamaların içinde hane halkının yaptığı harcamaların payı %14,0’tür ve %21,7 olan OECD ülkeleri ortalamasından düşüktür. Yükseköğretim kademesinde hane halkının yaptığı harcama oranları ülkelere göre oldukça farklılaşmaktadır. Danimarka ve Finlandiya’da bu oran %1,0’in altındayken, Avustralya, Şili ve Kolombiya’da %50,0’nin üzerindedir.

Grafik C.7. Hane Halkının Yaptığı Eğitim Harcamalarının Toplam Eğitim Harcamaları İçindeki Payı

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/unh3mx>

Değerlendirme ve Öneriler

Türkiye, tüm eğitim kademelerinde öğrenci başına en düşük harcama yapan OECD ülkelerinden biridir. İlkokuldan yükseköğretim kademesine doğru öğrenci başına yapılan harcama miktarı artsa da Türkiye’de tüm eğitim kademeleri için öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması OECD ülkeleri ortalamasından oldukça düşüktür. COVID-19 küresel salgınının etkisiyle 2019-2020 yılları arasında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin uzaktan sürdürülmesinin yarattığı ekstra maliyetler kimi ülkelerde öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasının artmasına neden olmuşken, Türkiye gibi kimi ülkelerde ise öğrenci başına yapılan harcamalar düşmüştür. 2020-2021 yılları arasında, Türkiye’de öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması hem yükseköğretim öncesi kademelerde hem de yükseköğretim kademesinde artmıştır ancak bu artışa rağmen 2021 yılında yükseköğretim öncesi kademelerde öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcaması 2019 yılına kıyasla daha düşük olmuştur. Ayrıca, Türkiye bir öğrencinin 6-15 yaşları arasındaki zorunlu eğitimi için yapılan toplam eğitim kurumları harcamasının en düşük olduğu OECD ülkesidir. OECD ülkeleri ortalamasında, bu yaş aralığı için öğrenci başına yapılan toplam harcama yaklaşık 112.000 dolarken Türkiye’de 42.798 dolardır. Öğrenci başına yapılan harcamaların OECD ülkelerine kıyasla çok düşük olması, başta eğitimde fırsat eşitliği olmak üzere eğitim alanında çözülmeyi bekleyen pek çok sorunun önündeki en önemli engellerden biridir.

Ülkelerin eğitim kurumlarına öğrenci başına yaptıkları harcama miktarı öğretmen maaşları, toplam öğrenci sayısı gibi farklı değişkenlerden etkilendiği için bir ülkenin eğitime yaptığı yatırımı milli servetin ne kadarını eğitim kurumlarına ayırdığını inceleyerek değerlendirmek daha nesnel bir bakış açısı sağlayabilir. Ancak tüm kademeler birlikte ele alındığında Türkiye’de yapılan eğitim harcamalarının GSYH’ye oranı da OECD ülkeleri ortalamasından düşüktür. Üstelik Türkiye’de eğitim kurumlarına GSYH’den ayrılan pay 2019 yılına kıyasla 2020 yılında tüm kademeler için azalmıştır. Tüm kademeler için yapılan toplam eğitim harcamalarının oranı 2019 yılında %5,2 iken 2020 yılında %4,7 olmuştur. Geçtiğimiz yıllarda bu oran OECD ülkeleri ortalamasına kıyasla Türkiye’de daha yüksekken 2020 yılında gerçekleşen düşüş Türkiye’nin ortalamasının altında kalmasına sebep olmuştur. Türkiye’de özellikle zorunlu eğitimin herkes için erişilebilir ve nitelikli olabilmesi için öğrenci başına yapılan harcama miktarının anlamlı ölçüde artırılması ve mevcut sorunların çözümü için etkili ve verimli bir biçimde kullanılması gerekmektedir.

Ülkenin mevcut kaynaklarının öğrencilere ayrılan kaynaklarla ne derece orantılı olduğunu değerlendirmek için kullanılan bir diğer gösterge de öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasının kişi başına düşen GSYH ile kıyaslanmasıdır. Türkiye, öğrenci başına yapılan eğitim kurumları harcamasının kişi başına düşen GSYH'ye oranı açısından her eğitim kademesinde OECD ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Tüm eğitim kademeleri birlikte ele alındığında, öğrenci başına yapılan harcamaların kişi başına düşen GSYH'ye oranı Türkiye'de yaklaşık %19, OECD ülkeleri ortalamasında ise yaklaşık %27'dir ve Türkiye bu oranın en düşük olduğu üçüncü OECD ülkesidir. Türkiye OECD ülkelerinin çoğunluğuna kıyasla mevcut kaynaklarının daha sınırlı bir kısmını eğitim harcamalarına ayırmaktadır.

Çoğu ülkede zorunlu eğitim kapsamında olan ilk ve ortaöğretim kademelerinde eğitim kurumlarına yapılan harcamaların büyük bir kısmı kamu kaynaklarından gelmektedir, özel harcamaların oranı ise ülkeye göre değişiklik göstermektedir. Türkiye'de özel harcamaların GSYH'ye oranı yükseköğretim öncesi kademeler için %0,8'dir ve %0,3 olan OECD ülkeleri ortalamasından yüksektir. Ayrıca Türkiye %23,5 ile yükseköğretim öncesi kademelerde eğitim kurumlarına yapılan harcamalar içinde özel harcamaların payının en yüksek olduğu OECD ülkesidir. Bunların yanı sıra, eğitim kurumlarına yapılan özel harcamaların bir kısmını hane halkının yaptığı harcamalar oluşturmaktadır ve Türkiye'de hane halkının yaptığı eğitim harcamalarının payı yükseköğretim öncesi kademelerde OECD ülkeleri ortalamasının iki katından fazladır. Türkiye'de özel harcamaların payının özellikle de yükseköğretim öncesi kademelerde bu kadar yüksek olması ve kamu kaynaklarının OECD ülkelerine kıyasla daha sınırlı olması eğitimde fırsat eşitliğinin önündeki en önemli sorunlardan biridir. Özellikle hane halkı harcamalarının payının (%15,4) oldukça yüksek olması sosyoekonomik açıdan dezavantajlı öğrencilerin nitelikli eğitime erişimde eşit şartlara sahip olmadığını göstermektedir. Bu durum her bir öğrencinin içinde bulunduğu koşullardan bağımsız olarak kendi ilgi, yetenek ve bilişsel kapasitesini geliştirerek potansiyelini gerçekleştirmesinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Zorunlu eğitim kapsamındaki her öğrencinin ücretsiz ve nitelikli eğitime eşit erişiminin sağlanabilmesi için eğitim harcamalarının temel kaynağının kamu harcamaları olması gerekmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanabilmesi için kamu harcamalarının payının artması ve hane halkı harcamalarının payının düşürülmesine yönelik eğitim politikaları hızla hayata geçirilmelidir. Bu kapsamda her öğrencinin adil, nitelikli ve kapsayıcı bir eğitime ulaşabilmesi için okullar arası başarı farklarını ve eşitsizlikleri azaltmak üzere kamu kaynaklarının özellikle okullardaki eğitim öğretim ortam, koşul ve kaynaklarındaki eşitsizlikleri gidermek amacıyla kullanımı artırılabilir.

Yükseköğretim kademesi için eğitim kurumlarına yapılan harcamalarda özel harcamaların payı Türkiye'de ve OECD ülkeleri ortalamasında yaklaşık %30'dur ve neredeyse eşittir. Yükseköğretim kademesinde Türkiye'de eğitim kurumlarına yapılan harcamaların içinde hane halkının yaptığı harcamaların payı ise %14'tür ve %22 olan OECD ülkeleri ortalamasından düşüktür. Yükseköğretim kademesinde hane halkının yaptığı harcama oranları ülkelere göre oldukça farklılaşmaktadır. Yükseköğretim zorunlu bir eğitim kademesi olmadığı için burada hane halkı harcamalarının payını ülkelerin yükseköğretim politikaları belirlemektedir. Danimarka ve Finlandiya'da bu oran %1,0'in altındayken, Avustralya, Şili ve Kolombiya'da %50,0'nin üzerindedir.

D. Öğretmenler, Öğrenme Ortamları ve Okullar

Bu başlık altında, Türkiye için öğrencilerin sınıfta geçirdiği süre, öğretmen ve okul müdürü maaşları, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmen özellikleri göstergelerine ilişkin veriler OECD ülkeleri ortalaması ile karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

D1. Öğrencilerin sınıfta geçirdiği süre

Türkiye, ilköğretim kademesinde zorunlu öğretim süresi en az olan 4. OECD ülkesidir.

Zorunlu öğretim süresi, tüm devlet okullarında bütün öğrencilerin katılımının yasal düzenlemelerle zorunlu kılındığı öğretim sürelerini kapsamaktadır.

- » Türkiye'de zorunlu öğretim süreleri ilköğretim için dört yılda toplam 2.880 saat, ortaokul için dört yılda toplam 3.371 saattir. OECD ülkeleri ortalamasında ise zorunlu öğretim süreleri ilköğretim için altı yılda toplam 4.561 saat, ortaokul için üç yılda toplam 3.073 saattir.

» Türkiye’de ilkökul ve ortaokul için toplam zorunlu öğretim süresi sekiz yılda 6.251 saat iken OECD ülkeleri ortalamasında dokuz yılda 7.634 saattir.

İlkokul ve ortaokul kademelerinde Türkiye’de zorunlu öğretim süreleri toplam yıl ve toplam saat açısından OECD ülkeleri ortalamasından düşüktür (Tablo D.1). İlkokul ve ortaokul için toplam zorunlu öğretim süreleri Avustralya, Kosta Rika ve Danimarka’da 10.000 saatin üzerindeyken, Macaristan, Letonya ve Polonya’da 6.000 saatin altındadır.

OECD ülkelerinin çoğunda ilkökul altı yıl sürmektedir ve ortalama toplam zorunlu öğretim süresi 4.561 saattir. Hatta Avustralya, Danimarka, İzlanda ve Norveç’te zorunlu ilkökul kademesi yedi yıldır. Türkiye; Avusturya, Almanya, Macaristan, Litvanya, Polonya ve Slovakya ile birlikte ilkökulün dört yıl sürdüğü yedi ülkeden biridir. Bu nedenle, Türkiye’de ilkökula ayrılan toplam zorunlu öğretim süresi 2.880 saat ile OECD ülkeleri ortalamasından düşüktür. Diğer yandan, OECD ülkeleri ortalamasında ortaokul kademesi üç yıl sürmektedir ve toplam zorunlu öğretim süresi 3.073 saattir. Türkiye’de ise ortaokul kademesi dört yılda toplam 3.371 saatle OECD ülkeleri ortalamasının üzerindedir.

Tablo D.1 İlkokul ve Ortaokul Kademelerinde Zorunlu Öğretim Süreleri

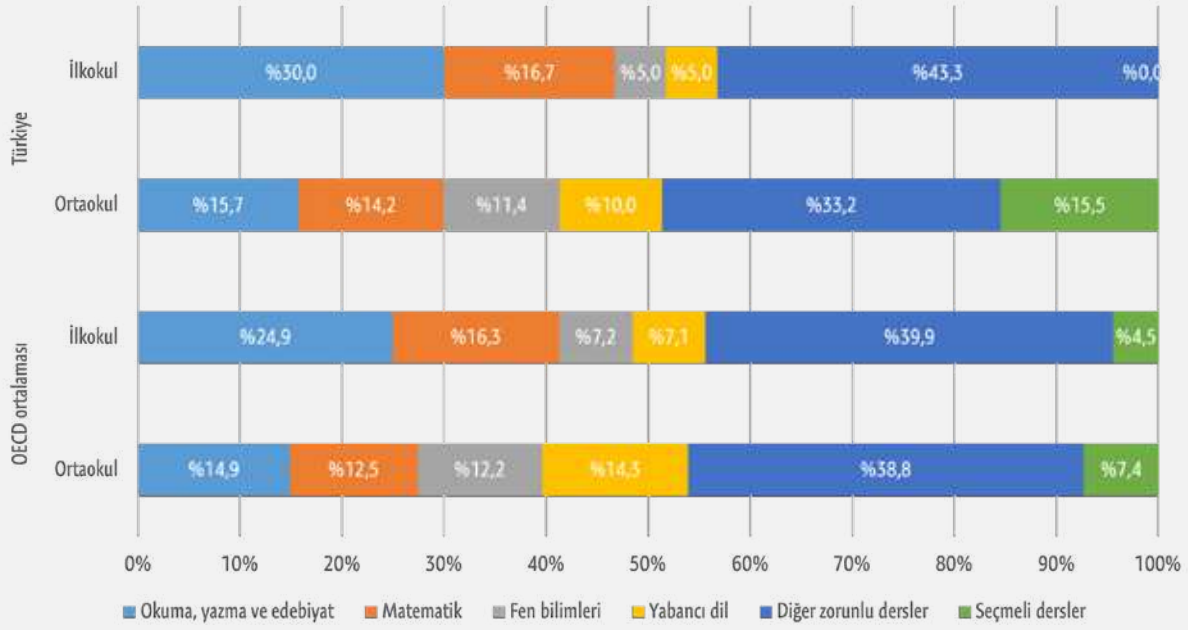
		Türkiye	OECD Ortalaması
İlkokul	Toplam zorunlu öğretim süresi (yıl)	4	6
	Toplam zorunlu öğretim süresi (saat)	2.880	4.561
	Zorunlu öğretim süresi (saat/yıl)	720	805
Ortaokul	Toplam zorunlu öğretim süresi (yıl)	4	3
	Toplam zorunlu öğretim süresi (saat)	3.371	3.073
	Zorunlu öğretim süresi (saat/yıl)	843	916
İlkokul ve ortaokul (toplam)	Toplam zorunlu öğretim süresi (yıl)	8	9
	Toplam zorunlu öğretim süresi (saat)	6.251	7.634

Kaynak: OECD, 2023.
Veri: <https://stat.link/4e5nwd>

Hem Türkiye’de hem de OECD ülkeleri ortalamasında, ilkökul kademesinde zorunlu öğretim süreleri içinde en fazla zaman okuma, yazma ve edebiyat dersine ayrılmaktadır. Türkiye’de zorunlu öğretim süresinin yaklaşık üçte birini (%30,0), OECD ülkeleri ortalamasında ise zorunlu öğretim süresinin yaklaşık dörtte birini (%24,9) okuma, yazma ve edebiyat dersi kaplamaktadır (Grafik D.1). İlkokul kademesinde, matematik dersine ayrılan sürenin zorunlu öğretim süresi içindeki payı Türkiye (%16,7) ve OECD (%16,3) ülkeleri ortalamasında benzerdir.

Ortaokul kademesinde okuma, yazma ve edebiyat dersine ayrılan sürenin zorunlu öğretim süresi içindeki oranı Türkiye’de ilkökula kıyasla neredeyse yarı yarıya azalarak %15,7 olmaktadır. Matematik dersine ayrılan sürenin oranında ise ilkökulden ortaokula geçişte ciddi bir değişiklik gerçekleşmemektedir. Ortaokulda matematik dersine ayrılan sürenin oranı ilkökulda ayrılan sürenin oranına kıyasla Türkiye’de yaklaşık 3 yüzde puan, OECD ülkeleri ortalamasında ise yaklaşık 4 yüzde puan azalmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye’de fen bilimleri dersine ayrılan sürenin oranı ortaokul kademesinde yaklaşık iki katına çıkarak %11,4 olmaktadır.

Grafik D.1 Zorunlu Öğretim Süresi İçinde Derslere Ayrılan Süreler (%)

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/fsvyzp>, <https://stat.link/p2wtiq>

D2. Öğretmen ve okul müdürü maaşları

Eğitim harcamalarının içindeki en büyük harcama kalemi öğretmen ve okul müdürü maaşlarıdır. Öğretmen maaşları mesleğin nitelikli adaylar için cazip hale gelmesi bakımından oldukça önemlidir. Bir yandan öğretmen maaşlarını nitelikli adayları öğretmenlik mesleğini seçmeye ve sürdürmeye yetecek kadar yüksek tutmaya çalışmak bir yandan da sürdürülebilir eğitim bütçeleri oluşturmaya çalışmak politika yapıcıların karşılaştığı en önemli zorluklardan biridir.

Not: Bu başlık altındaki veriler yorumlanırken öğretim sürelerinin maaş karşılığı girilmesi gereken ders saatlerine göre hesaplandığı ve maaşların da ek ödemeleri yansıtmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye'deki öğretmenlerin çoğunun ek derslerle ve hafta sonu kurslarıyla birlikte haftalık girdiği ders saatinin çok daha fazla olduğu, ek derslerin de toplam net geliri etkilediği bilinmektedir. Bu nedenle, sadece bu verilere dayanarak öğretmenlerin çalışma süreleri ve toplam net gelirleri hakkında kesin yargılarda bulunmaktan kaçınılmalıdır.

Türkiye'de öğretmen maaşları çalışılan kademe ve deneyim süresine göre önemli ölçüde farklılaşmamaktadır.

Satın alma gücü paritesine göre öğretmen maaşları karşılaştırıldığında, Türkiye'deki öğretmenlerin başlangıç maaşları ve 10 yıl sonraki maaşları OECD ortalamasının üzerindedir. Ancak, OECD ülkeleri ortalamasında öğretmen maaşları çalışılan kademe ilerledikçe ve deneyim süresi arttıkça yükselmektedir. Öte yandan Türkiye'de çalışılan kademe ve deneyim süresi öğretmen maaşları açısından önemli bir fark yaratmamaktadır.

- » Türkiye'de okul öncesi öğretmenlerinin başlangıç maaşıyla (46.333 dolar), lise öğretmenlerinin başlangıç maaşı (46.822 dolar) arasındaki fark %1,0'den azdır. OECD ülkeleri ortalamasında ise, mesleğe yeni başlayan bir lise öğretmenin maaşı (39.724 dolar), mesleğe yeni başlayan bir okul öncesi öğretmenin maaşından (34.563 dolar) yaklaşık %15 daha fazladır (Tablo D.2).

Benzer şekilde, deneyim süresi de Türkiye'de öğretmen maaşları açısından anlamlı bir fark yaratmamaktadır.

- » Türkiye'de bir ilkokul öğretmenin alabileceği en yüksek maaş (50.489 dolar) mesleğe yeni başlayan bir ilkokul öğretmenin alacağı maaşın (46.333 dolar) yaklaşık %9 fazlasıdır. OECD ülkeleri ortalamasında ise bir ilkokul öğretmeni en üst kademeye ulaştığında mesleğe yeni başlayan bir öğretmene kıyasla yaklaşık %70 daha fazla maaş almaktadır.

Tablo D.2 Kademelere ve Deneyime Göre Yıllık Öğretmen Maaşları (USD, SAGP)*

		Başlangıç maaşı	10 yıllık deneyim	En üst kıdem
Türkiye	Okul öncesi	46.333	47.691	50.489
	İlkokul	46.333	47.691	50.489
	Ortaokul	46.822	48.180	50.978
	Lise**	46.822	48.180	50.978
OECD ortalaması	Okul öncesi	34.563	43.063	57.118
	İlkokul	36.367	46.782	61.075
	Ortaokul	37.628	48.605	63.332
	Lise**	39.274	50.841	65.658

*Satın alma gücü paritesi (SAGP) kullanılarak yıllık kamu kurumu maaşlarının dolar karşılığı hesaplanmıştır.

**Genel programlar.

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/ikp70x>

Türkiye’de meslek dersi öğretmenleri, genel programlardaki bir lise öğretmeninden daha fazla maaş almaktadır.

2022 yılı verilerine göre Türkiye’de öğretmen maaşları kademeye ve deneyime göre önemli ölçüde farklılaşmasa da 15 yıllık deneyimli bir meslek dersi (teorik ve pratik) öğretmeni, genel programlardaki eşit deneyime sahip bir lise öğretmeninden %15,0 daha fazla maaş kazanmaktadır. Mevcut verilere göre, Türkiye meslek dersi öğretmenleri ve genel programlardaki öğretmenler arasındaki maaş farkının en yüksek olduğu ülkedir.

Türkiye’deki bir okul müdürünün alabileceği en yüksek maaş OECD ülkeleri ortalamasından oldukça düşüktür.

OECD ülkeleri ortalamasında, asgari yeterliklere sahip bir okul müdürünün alabileceği maaş en az 51.020 dolar (ilkokul) ile en fazla 90.692 dolar (lise – genel programlar) arasında değişmektedir. Türkiye’de ise okul müdürü maaşları 54.512 dolar (ilkokul, ortaokul) ile 64.033 dolar (lise – genel programlar) arasında değişmektedir. Geçtiğimiz yıla kıyasla, Türkiye’deki okul müdürü maaşları önemli ölçüde artmıştır (Tablo D.3).

Tablo D.3 Kademelere Göre En Yüksek Okul Müdürü Maaşları, 2021-2022 (USD, SAGP)*

	Türkiye		OECD Ortalaması	
	2021	2022	2021	2022
Okul öncesi	45.273	63.862	-	-
İlkokul	43.070	60.826	81.935	81.217
Ortaokul	43.070	60.826	89.897	89.542
Lise**	45.400	64.033	91.128	90.692

*Satın alma gücü paritesi (SAGP) kullanılarak yıllık kamu kurumu maaşlarının dolar karşılığı hesaplanmıştır.

**Genel programlar.

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/p6h5bq> (Table D3.5)

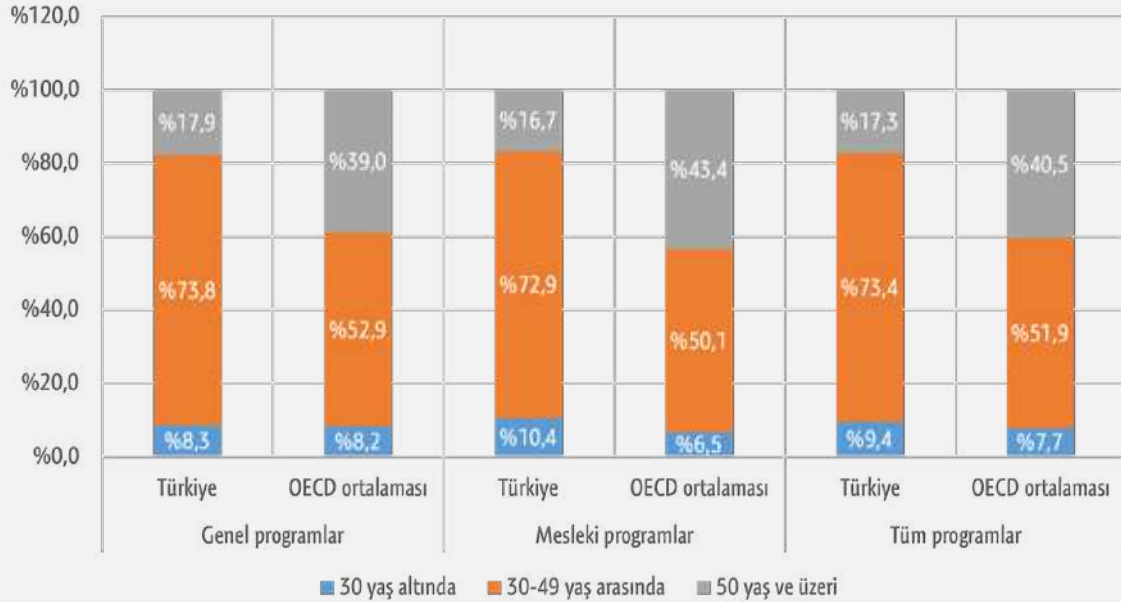
D3. Mesleki eğitimde öğretmen özellikleri ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı

Gençlerin iş yaşamına etkili bir biçimde hazırlanabilmeleri için, mesleki eğitim öğretmenlerinin hem pedagojik hem de mesleki bilgilere ve deneyimlere sahip olması gerekir. Ancak pek çok OECD ülkesinde özellikle mesleki eğitim programlarında öğretmen eksikliği yaşanmaktadır.

Türkiye’de mesleki ortaöğretim programlarında görev yapan öğretmenlerin çoğu 30-49 yaş aralığındadır.

OECD ülkeleri ortalamasında mesleki ortaöğretim programlarında görev yapan öğretmenlerin %43,4’ü 50 yaş ve üzerinde, %50,1’i 30-49 yaş aralığında, %6,5’i ise 30 yaşın altındadır. Türkiye’de ise mesleki program öğretmenlerinin büyük çoğunluğu (%72,9) 30-49 yaş aralığındadır. 50 yaş ve üzerinde olan mesleki program öğretmenlerinin oranı %16,7 iken, 30 yaş altında olanların oranı %10,3’tür (Grafik D.2). Türkiye, hem mesleki programlarda hem genel programlarda 50 yaş ve üzeri öğretmen oranının en düşük olduğu OECD ülkesidir.

Grafik D.2 Program Türüne Göre Ortaöğretim Öğretmenlerinin Yaş Gruplarına Dağılımı

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/3tgqsz>

Öğretmenlerin cinsiyet dağılımı incelendiğinde hem Türkiye’de hem de OECD ülkeleri ortalamasında mesleki ortaöğretim öğretmenleri arasında dağılımın oldukça dengeli olduğu görülmektedir. Türkiye’de erkek öğretmenlerin oranı %50,3, OECD ülkeleri ortalamasında ise %45,0’tir.

Türkiye’de mesleki ortaöğretim programlarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı genel programlara kıyasla daha düşüktür.

OECD ülkeleri ortalamasında mesleki ortaöğretim programlarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 15, genel programlarda ise 14’tür. Türkiye’de ise öğretmen başına düşen öğrenci sayıları mesleki ortaöğretimde 11, genel ortaöğretimde ise 14’tür (Tablo D.4). Kolombiya, Birleşik Krallık, Şili, Estonya, Finlandiya ve Hollanda’da mesleki programlarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 18’in üzerindedir.

Türkiye’de ilköğretim ve ortaokul düzeyinde öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının sırasıyla 17 ve 15’tir ve OECD ülkeleri ortalamasının üzerindedir. Yükseköğretim kademesinde ise öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları OECD ortalamasından oldukça yüksektir. Özellikle ön lisans düzeyinde Türkiye’de öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı 41’dir ve 16 olan OECD ülkeleri ortalamasının iki katından fazladır.

Tablo D.4 Kademelere Göre Öğretmen/Öğretim Elemanı Başına Düşen Öğrenci Sayısı

	Türkiye	OECD ortalaması
İlkokul	17	15
Ortaokul	14	13
Lise (tüm programlar)	13	13
Genel programlar	14	14
Mesleki programlar	11	15
Yükseköğretim (toplam)	22	17
Ön lisans	41	16
Lisans ve üzeri	19	17

Kaynak: OECD, 2023.

Veri: <https://stat.link/65sr79>

Değerlendirme ve Öneriler

OECD ülkelerinin çoğunda ilkokul altı yıl sürmektedir ve ortalama toplam zorunlu öğretim süresi 4.561 saattir. Türkiye; Avusturya, Almanya, Macaristan, Litvanya, Polonya ve Slovakya ile birlikte ilkokulun dört yıl sürdüğü yedi ülkeden biridir. Bu nedenle, Türkiye’de ilkokula ayrılan toplam zorunlu öğretim süresi 2.880 saat ile OECD ülkeleri ortalamasından düşüktür. Diğer yandan, OECD ülkeleri ortalamasında ortaokul kademesi üç yıl sürmektedir ve toplam zorunlu öğretim süresi 3.073 saattir. Türkiye’de ise ortaokul kademesi dört yılda toplam 3.371 saatle OECD ülkeleri ortalamasının üzerindedir. Ancak ilkokul ve ortaokul kademelerinde zorunlu öğretime ayrılan toplam süreler karşılaştırıldığında, Türkiye’de zorunlu öğretim süreleri toplam yıl ve toplam saat açısından OECD ülkeleri ortalamasından düşüktür. Dolayısıyla, Türkiye’de ilkokul ve ortaokul kademeleri için yıllık ortalama öğretim süreleri de OECD ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Yıllık ortalama zorunlu öğretim süreleri Türkiye’de ilkokul için 720, ortaokul için 843 saat iken OECD ülkelerinde ilkokul için 805, ortaokul için ise 916 saattir.

Hem Türkiye’de hem de OECD ülkeleri ortalamasında ilkokulda zorunlu öğretim sürelerinin yaklaşık yarısı okuma, yazma ve edebiyat ile matematik derslerine ayrılmaktadır. Ancak ilkokul kademesinde yabancı dil ve fen bilimlerine ayrılan süreler Türkiye’de OECD ülkeleri ortalamasına kıyasla daha düşüktür. Türkiye’de ortaokula geçişte matematik dersine ayrılan sürede çok ciddi bir değişiklik olmazken, okuma, yazma ve edebiyat dersine ayrılan süre neredeyse yarıya düşmekte, fen bilimleri ve yabancı dile ayrılan süreler de yaklaşık iki katına çıkmaktadır. Ders sürelerinin dağılımında Türkiye ve OECD ülkeleri ortalaması arasında okuma, yazma ve edebiyat ile matematik ders süreleri açısından ciddi bir fark yoktur. Buna karşın uluslararası karşılaştırmalar Türkiye’de öğrencilerin önemli bir kısmının okula devam etmesine rağmen temel becerileri kazanamadığını göstermektedir. Örneğin TIMSS 2019 bulguları Türkiye’de 4. Sınıf öğrencilerinin %12’sinin (TIMSS ortanca değeri %8), 8. sınıf öğrencilerinin ise %20’sinin (TIMSS ortanca değeri %12) matematikte temel yeterlik düzeyine dahi erişemediğini ve diğer ülkelerdeki akranlarının gerisinde olduğunu göstermektedir. PISA 2018 bulguları da benzer şekilde 15 yaş grubu öğrencilerin yaklaşık %37’sinin matematikte, %26,3’ünün okumada, %25,1’inin ise fende temel yeterlik düzeyinin altında olduğunu ortaya koymaktadır (TEDMEM, 2022). Tüm bu veriler, temel yeterliklerin kazandırılması konusunda nicelik bir yana niteliğe ilişkin sorunlar olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin temel yeterliklerinin bu denli düşük oluşu zorunlu eğitimin niteliğinin yeniden gözden geçirilmesi ve öğrencilerin başarılarına etki eden diğer değişkenlerin de mutlaka değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

İlkokul ve ortaokul kademelerinde yabancı dil dersine ayrılan sürelerin oranı Türkiye’de OECD ülkeleri ortalamasının yaklaşık yarısıdır. Yabancı dil öğrenmenin erken yaşlarda başlaması hem daha hızlı, hem daha kolay, hem de daha kalıcı öğrenme sağlamaktadır. Bu nedenle, devlet okullarında verilen yabancı dil eğitimini daha etkili bir hale getirmek için yabancı dile ayrılan süreler yeniden gözden geçirilebilir.

OECD ülkeleri ortalamasında öğretmen maaşları çalışılan kademe ilerledikçe ve deneyim süresi arttıkça yükselmektedir. Öte yandan Türkiye’de çalışılan kademe ve deneyim süresi öğretmen maaşları açısından önemli bir fark yaratmamaktadır. Türkiye’de en üst kıdeme ulaşan bir ilkokul öğretmeni ile mesleğe yeni başlayan bir ilkokul öğretmenin maaşları arasındaki fark yalnızca %9 iken OECD ülkelerinde bu fark yaklaşık %70’tir. Eşit kıdemdeki iki öğretmenin maaşları arasında ise görev yapılan kademeye göre Türkiye’de anlamlı bir değişiklik yoktur. Ancak, OECD 2022 yılı verilerine göre Türkiye’deki 15 yıl deneyimli bir meslek dersi öğretmeni, genel programlardaki eşit deneyime sahip bir lise öğretmeninden %15 daha fazla maaş kazanmaktadır ve Türkiye bu farkın en yüksek olduğu OECD ülkesidir. Bu farkın sebebi de meslek dersi öğretmenlerine ek görev ve sorumluluklarına istinaden ilave eğitim öğretim tazminatı ödenmesidir.

Meslek dersi öğretmenlerinin özellikle de uygulamalı derslere girenlerin ilave sorumluluklarının maaş açısından görmezden gelinmemesi ne kadar sevindirici olsa da diğer kademelerde ve branşlarda öğretmenlerin öğrencileri için ortaya koyduğu ekstra çabaların ve mesleki gelişim çalışmalarının göz ardı edilmesi bir o kadar düşündürücüdür. Ne deneyimin ne de mesleki başarının öğretmenlerin kariyer ve maaş olarak ilerlemesinde bir faydasının olmaması öğretmenlerin motivasyonunu ve çalışma performansını olumsuz etkileyebilir. 14 Şubat 2022 tarihinde yürürlüğe giren Öğretmenlik Meslek Kanunu ile öğretmenlikte kariyer ilerlemesi uzman öğretmenlik ve başöğretmenlik olmak üzere nihai olarak sınavla edinilmesi gereken iki yeni unvana sığdırılmıştır. Öğretmenlerin kariyerde ilerlemesinin bu şekilde bir sınava indirgenmesinin, öğretmenlerin gerçek sınıf ortamlarında, eğitim ve öğretim süreçlerinde gösterdiği performansı ne ölçüde yansıtabildiği tartışmalıdır. Öğrencilerin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimini önemseyen ve destekleyen, kendi mesleki gelişimi için çaba gösteren öğretmenlerin teşvik edilerek kariyer ve maaş düzenlemelerinin buna uygun yapılması eğitim öğretim süreçlerinin niteliğini artırmak için anahtar niteliğindedir. Öğretmenlik Meslek Kanunu Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen maddeleriyle birlikte düşünüldüğünde öğretmenlerin kariyer basamaklarının öğretmenlerin mesleki gelişimini önceliklendirecek şekilde kurgulanması gerektiği açıkça görülmektedir.

Türkiye, ortaöğretim düzeyinde hem mesleki programlarda hem genel programlarda 50 yaş ve üzeri öğretmen oranının en düşük olduğu OECD ülkesidir. Öğretmenlerin çoğu 30-49 yaş aralığındadır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayıları ise mesleki ortaöğretimde 11, genel ortaöğretimde ise 14’tür ve OECD ülkeleri ortalamasının altındadır. Bu veriler ışığında, Türkiye’de ortaöğretim düzeyinde yakın bir gelecek için ciddi bir öğretmen ihtiyacı doğmayacağı öngörülebilir. Bu nedenle, öğretmen yetiştirme programlarının sayıları ve kontenjanları ihtiyaca göre düzenlenmelidir. Aksi takdirde Türkiye’de zaten yüksek olan yükseköğretim mezunu ne eğitimde ne istihdamda olan genç yetişkinlerin oranının daha da artması kaçınılmaz olacaktır.

Kaynakça

OECD. (2022). *Education at a glance 2022: OECD indicators*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3197152b-en>

OECD. (2023). *Education at a glance 2023: OECD indicators*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e13bef63-en>

TEDMEM. (2019). *Bir bakışta eğitim 2019*. <https://tedmem.org/yazilar-detay/bir-bakista-egitim-2019> adresinden erişildi.

TEDMEM. (2020). *Bir bakışta eğitim 2020*. <https://tedmem.org/yazilar-detay/bir-bakista-egitim-2020> adresinden erişildi.

TEDMEM. (2021). *Bir bakışta eğitim 2021*. <https://tedmem.org/yazilar-detay/bir-bakista-egitim-2021> adresinden erişildi.

TEDMEM. (2022). *2021 eğitim değerlendirme raporu (TEDMEM Değerlendirme Dizisi 8)*. Ankara: Türk Eğitim Derneği.